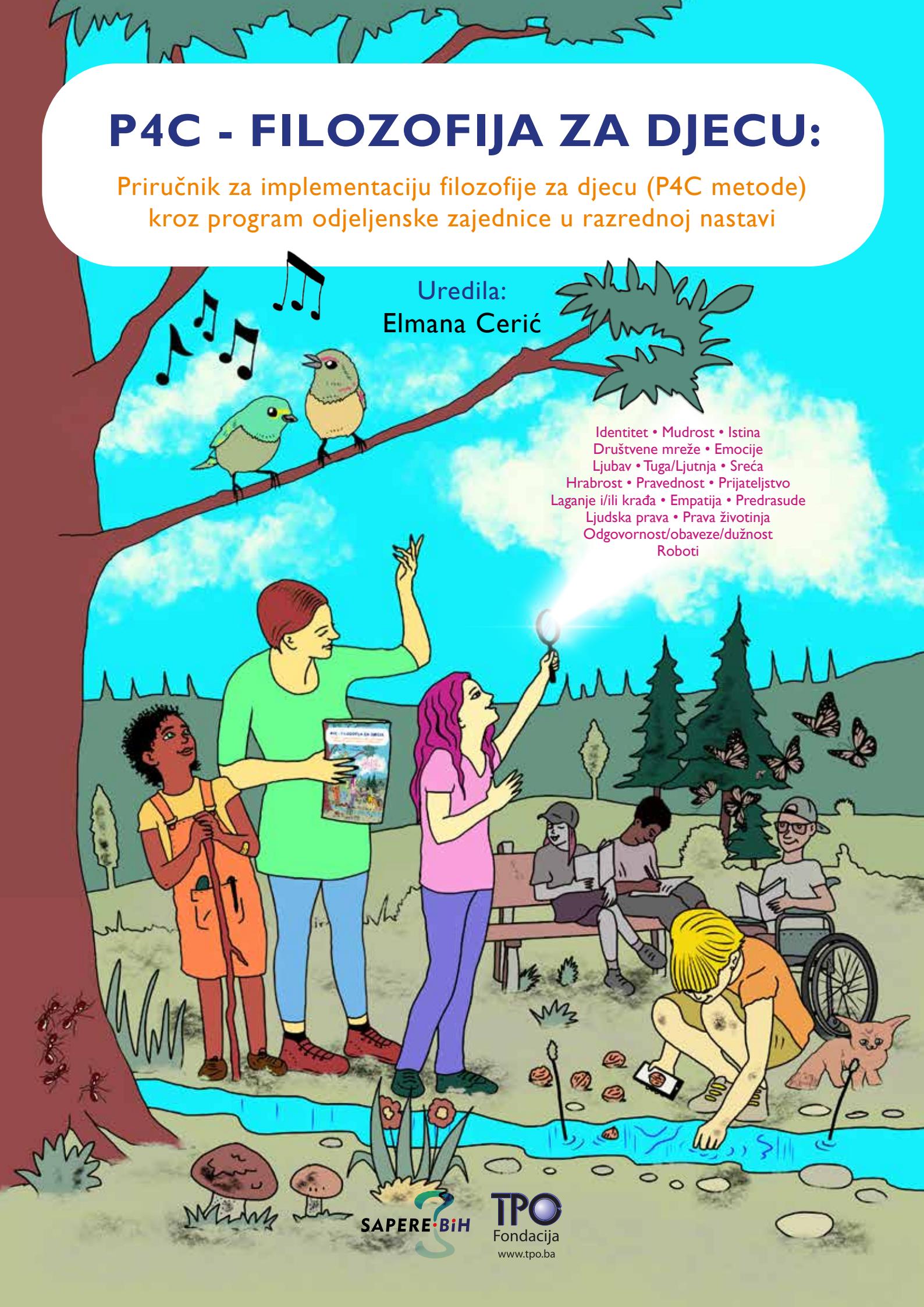

P4C - FILOZOFIJA ZA DJECU:

Priručnik za implementaciju filozofije za djecu (P4C metode)
kroz program odjeljenske zajednice u razrednoj nastavi

Uredila:
Elmana Cerić

Identitet • Mudrost • Istina
Društvene mreže • Emocije
Ljubav • Tuga/Ljutnja • Sreća
Hrabrost • Pravednost • Prijateljstvo
Laganje i/ili krađa • Empatija • Predrasude
Ljudska prava • Prava životinja
Odgovornost/obaveze/dužnost
Roboti

P4C - FILOZOFIJA ZA DJECU:
Priručnik za implementaciju filozofije za djecu (P4C metode)
kroz program odjeljenske zajednice u razrednoj nastavi
Sarajevo, 2023.

Impresum:

Filozofija za djecu (P4C) u osnovnim školama
Priručnik za implementaciju filozofije za djecu (P4C metode)
kroz program odjeljenske zajednice u razrednoj nastavi

Izdavač: TPO Fondacija

Uredila: Elmana Cerić

Autorice: Elmana Cerić, Emira Tucaković, Sanela Dučić, Samija Gurdić-Gradisić,
Vildana Polovina, Sedžida Hadžić, Fatima Tabaković, Asima Imamović, Ajka Karić,
Sanela Mulaosmanović, Naida Gadžo, Đenita Ibršimbegović, Emila Kunto, Muamera Masnopita,
Sedina Spahić, Nejra Popara-Vragović, Đenana Hamzić, Lejla Omeragić, Lejla Vehabović-Vahida,
Irma Ahmić, Ermina Bujak, Nađa Šteta, Kanita Granov, Dragana Koprivica

Recenzenti: prof. dr. Asim Mujkić, doc. dr. Bruno Ćurko, Esmir Salihović, pedagog

Naslovница, ilustracije i DTP: Neven Misaljević

Lektura: Adisa Sidran

Štamparija: Amos Graf d.o.o.

Tiraž: 500

Sarajevo, 2023.

ISBN 978-9926-422-35-6

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 54410502

P4C - FILOZOFIJA ZA DJECU:

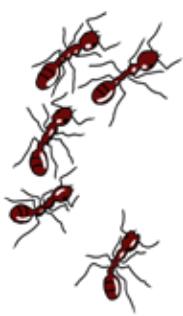
Priručnik za implementaciju filozofije za djecu (P4C metode)
kroz program odjeljenske zajednice u razrednoj nastavi

Uredila:

Elmana Cerić

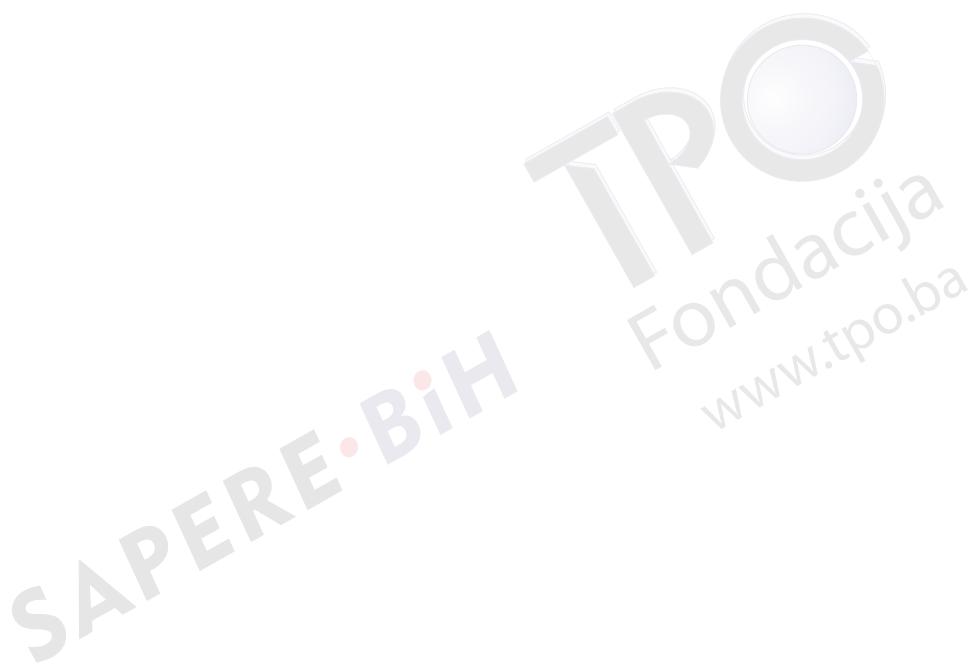
Sarajevo, 2023.

SAPERE•BiH TPO
Fondacija
www.tpo.ba

Sadržaj

Riječ urednice	9
Plan i program odjeljenske zajednice za IV razred osnovne škole po metodi Filozofije za djecu - P4C	13
Ko sam ja?	
Identitet	15
Šta mogu znati?	
Mudrost	19
Istina	21
Društvene mreže	24
Šta osjećam?	
Emocije	26
Ljubav	28
Tuga/Ljutnja	32
Sreća	36
Šta treba da činim?	
Hrabrost	38
Pravednost	41
Prijateljstvo	45
Laganje i/ili krađa	50
Empatija	52
Predrasude	55
Ljudska prava	57
Prava životinja	60
Odgovornost/obaveze/dužnost	65
Vještačka inteligencija	
Roboti	68
Prilozi	36

Riječ urednice

Dragi nastavnici i nastavnice,

publikacija koju držite u rukama rezultat je zajedničkog rada grupe entuzijastičnih nastavnika razredne nastave Kantona Sarajevo i P4C trenerica TPO fondacije. Priručnik *Filozofija za djecu (P4C) u osnovnim školama* nastao je kao dio projekta, *Program Filozofije za djecu kroz integraciju s kurikularnom reformom i aktivnostima Instituta za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja KS*, a koji TPO fondacija od 2021. godine realizira u partnerstvu s Ministarstvom za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Svrha ovog priručnika jeste ponuditi nastavnicama razredne nastave inovativni program rada odjeljenjske zajednice prema P4C metodi rada, te scenarije za realizaciju ovog programa kao poticaj za razvijanje njihove nastavničke kreativnosti. U uvodnom dijelu priručnika, Elmana Cerić, međunarodno certificirana P4C trenerica, daje kratki teorijski osvrt na obrazovne potencijale filozofije za djecu (P4C) u Bosni i Hercegovini, ali i svijetu.

Projekt *Program Filozofije za djecu kroz integraciju s kurikularnom reformom i aktivnostima Instituta za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja KS* sastoji se od tri faze, od kojih je faza I realizirana u šk. 2021/22. godini, a odnosila se na planiranje i realiziranje obuke koju su prošli nastavnici razredne nastave, a u organizaciji TPO fondacije i MOO KS. Edukacija nastavnika sastojala se iz teorijskog i praktičnog dijela, odnosno iz četiri modula u trajanju od po dva dana. U avgustu 2022. godine certificirano je 26 nastavnika razredne nastave Kantona Sarajevo za provođenje programa filozofije za djecu u školama, kao i za izvođenje P4C treninga za nastavnike.

U fazi II projekta, program Filozofije za djecu integriran je s kurikularnom reformom i aktivnostima Instituta za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo. U ovoj fazi projekta izrađen je okvirni P4C program za rad OZ, a TPO fondacija u saradnji s nastavnicima polaznicima obuke radila je na izradi prilagođenih didaktičko-metodičkih materijala za nastavnike i implementaciju programa filozofije za djecu u IV razredu kroz sate OZ u šk. 2022/23. godini.

U fazi III ovog projekta, u organizaciji Instituta za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo i TPO fondacije, realizirani su replikacioni P4C treninzi od dva modula za više od 100 nastavnika razredne nastave u Kantonu Sarajevo. Trenige su izvodili nastavnici/mentori koji su prošli obuku od četiri modula i certificirani su P4C treneri.

SAPERE BiH - implementacija filozofije za djecu u Bosni i Hercegovini

SAPERE BiH je zajednica filozofskog propitivanja i promišljanja čiji je krajnji cilj razvijanje praktične mudrosti i filozofije u praksi, odnosno, unapređenje kvalitetnog i zdravog promišljanja i rasuđivanja kod djece i odraslih. Nastojeći doprinijeti pozitivnim promjenama u bosanskohercegovačkom obrazovnom sistemu, TPO Fondacija u saradnji sa SAPERE UK (Society for Advancing Philosophical Enquiry and Reflection in Education) 2018. godine uspostavlja SAPERE BiH program, prvi u Bosni i Hercegovini s ciljem razvijanja kritičkog, kreativnog, saradničkog i brižnog mišljenja, a prema metodi P4C – Filozofije za djecu.

Program je primarno namijenjen nastavnicima i učenicima osnovnih i srednjih škola u BiH i nudi strukturiran okvir rada za pripremu i realizaciju redovnih nastavnih i vannastavnih aktivnosti, a s ciljem unapređenja intelektualnog, emocionalnog i društvenog razvoja djece i mladih. Patricia Hannam kao predstavnica SAPERE Instituta iz Londona i certificirana P4C trenerica, u periodu od 2018. do 2022. godine, educirala je prvu grupu od 12 nastavnika u Bosni i Hercegovini. TPO Fondacija je kreirala i prvi bosanskohercegovački Priručnik P4C Filozofije za djecu kako bi kontekstualizirala P4C pristup i prilagodila ga potrebama ovog podneblja. S ciljem da unaprijedi implementaciju ovog programa u Bosni i Hercegovini, TPO Fondacija je ostvarila saradnju s udrugom Mala filozofija iz Hrvatske, koja već više od jednog desetljeća aktivno radi na promicanju kritičkog mišljenja i filozofije u praksi u Hrvatskoj.

U protekle četiri godine, TPO fondacija je educirala preko 50 bosanskohercegovačkih nastavnika osnovnih i srednjih škola, kao i univerziteta za primjenu P4C metode u nastavi. Pored toga, TPO Fondacija je postala dio The International Council of Philosophical Inquiry with Children (ICPIC) mreže. Više o ICPIC potražite na web stranici: www.icpic.org.

U avgustu 2022. godine, povodom pedeset godina od početaka filozofije za djecu, TPO fondacija je organizirala međunarodni simpozij pod nazivom: *Filozofija za djecu/s djecom P4/wC: Zlatni jubilej – refleksije, perspektive, izazovi*. Pored izlagača iz BiH, učesnici na simpoziju bili su ugledni teoretičari i praktičari P4Wc: prof. dr. sc. Patricia Hannam iz Velike Britanije, prof. dr. sc. Marjan Šimenc iz Slovenije, doc. dr. sc. Bruno Čurko iz Hrvatske.

Šta je filozofija za djecu?

Filozofija za djecu predstavlja obrazovni pristup/program/metod koji podrazumijeva potpunu promjenu obrazovne paradigme. Utemeljitelj filozofije za djecu je Matthew Lipman koji je kasnih šezdesetih dvadesetog stoljeća napustio karijeru univerzitetskog profesora na Columbia univerzitetu, zbog spoznaje da njegovi studenti nisu sposobni kritički promišljati, te osniva Institut za unapređenje filozofije za djecu (IAPC) pri državnom univerzitetu u Montclair-u, SAD. P4C je program/metoda čija je svrha djecu naučiti da autentično i kritički promišljaju kako sebe, tako i svijet oko sebe.

Cilj ovog programa u prvom redu je poticanje i razvijanje kritičkog, kreativnog, brižnog/empatičnog i kolažativnog mišljenja kod učenika, a to se, kako je to ustanovio sam Lipman najbolje postiže, ako sa njihovom realizacijom krenemo već u najranijem uzrastu, dozvoljavajući djeci da izraze i zadovolje svoju urođenu znatnju i potičući njihovu kreativnost. Svoje učenje Lipman utemeljuje na učenjima znamenitog ruskog psihologa Lava Vigotskog (utemeljitelj razvojne i pedagoške psihologije), te američkog obrazovnog psihologa Benjamina Blooma, na čijoj je taksonomiji obrazovnih ishoda i klasifikaciji znanja, zasnovana i izrada predmetnih kurikulum-a u KS. Osnovne odrednice ovog programa su filozofski ili sokratovski dijalog, te primat postavljanja smislenih pitanja u procesu učenja i podučavanja u odnosu na davanje odgovora.

P4C se trenutno prakticira u najmanje šezdeset zemalja diljem svijeta. Godine 1985. osnovano je Međunarodno vijeće za filozofska istraživanja sa djecom (ICPIC), čija je članica i TPO Fondacija, kako bi podržalo i povezalo P4C organizacije diljem svijeta, posebno kroz konferencije i otvoreni pristup međunarodnom časopisu *Childhood and Philosophy*. Globalno širenje P4C-a potaknuto je odobrenjem P4C-a od strane UNESCO-a i njegovom dugotrajnom predanošću i afirmiranjem filozofije u praksi. U UNESCO-voj Pariskoj deklaraciji za filozofiju (1995) navodi se sljedeće: "Nastavu filozofije treba održati ili proširiti tamo gdje postoji, uvesti tamo gdje još ne postoji i eksplicitno je označiti kao 'filozofiju'". U svojoj novijoj Intersektorskoj strategiji o filozofiji (2006), UNESCO navodi da filozofska praksa igra ključnu ulogu u promicanju mira, slobode, ljudskih prava i međunarodne zajednice.

Ono što nam savremene obrazovne tendencije u svijetu pokazuju je da su čak i "najizvrsniji" obrazovni sistemi usmjereni ponajviše ka ostvarenju ishoda na kognitivnim nivoima mišljenja, dok su odgojna i psihomotorička komponenta učenja i podučavanja sve više zanemareni.

Svojim insistiranjem na razvijanju i brižnog/empatičnog mišljenja, P4C program želi se oduprijeti dehumaniziranju obrazovanja, ne namećući učenicima bilo kakva učenja, vrijednosti i uvjerenja kao neupitna, nego im nastoji pomoći da ih kroz filozofski dijalog sa drugima, učenici sami otkrivaju, propituju i vrednuju. Filozofija za djecu je program koji putem filozofskog dijaloga potiče kognitivni, socio-emocionalni i etički razvoj kod djece u atmosferi saradnje i brige za zajedničko dobro. Filozofija za djecu nastoji osigurati sredinu koja djecu "obrazuje", umjesto da ih "školuje".

Program/metod filozofije za djecu ne poučava djecu filozofskim učenjima nego se kroz ovaj program filozofski propituju odabrane teme i prilagođavaju se razvojnoj dobi učenika. Filozofija za djecu je zbog toga, u prvom redu, poučavanje filozofiranju, a ne filozofiji. Teme o kojima se raspravlja biraju se na temelju potreba i interesa djece i u skladu s aktualnim trenutkom u kojemu žive.

Klasična učionica se pretvara u "zajednicu propitivanja/istraživanja". Uloge nastavnika i učenika se drastično mijenjaju pa odnosi moći u zajednici propitivanja nisu hijerarhijski. Sudionici zajednice propitivanja njeguju i uvježбавaju vještine i dispozicije potrebne za pažljivo slušanje drugoga, te kvalitetno promišljanje i prosudbu. Zajednica propitivanja je protiv svake vrste nadmetanja. Najznačajniji dokaz njenog uspjeha jest taj da sudionik postaje sposoban za samokorekciju svojih prethodnih uvjerenja, stavova ili vrijednosti. Prema iskustvima zemalja u kojima se ovi programi realiziraju, ali i rezultatima provedenih empirijskih istraživanja, učenici veoma pozitivno reagiraju na ovaj program, jer su neopterećeni strahom od pogrešnog odgovora i slobodni su otvoreno iskazati svoja mišljenja i stavove.

Sesije filozofskog propitivanja imaju za cilj osvještavanje i propitivanje određenog problema, a započinju stimulustom kojeg bira nastavnik/ica kako bi učenike privukao i motivirao (kratka priča, video, pjesma, slika, citat ili događaj iz učionice koji bi mogao otvoriti kvalitetnu raspravu). Nastavnik/ica korištenjem ciljano usmjerenih i sokratovskih pitanja vodi strukturirani dijalog i unapređuje ga, potičući četiri vrste mišljenja kod učenika. Konačni cilj ipak nije postizanje konsenzusa, jer bi to bilo prisiljavanje manjine da se prilagodi većini, već da se kvalitetno propitaju i evaluiraju svi ponuđeni argumenti, saslušaju različite perspektive te na temelju toga donesu dobre prosudbe i u konačnici, kvalitetne odluke. Za realizaciju ovog programa bitno je i poticajno fizičko okruženje – djeca i nastavnik/ica sjede u krugu, gledajući jedni u druge dok govore, tražeći riječ na dogovoren način, ohrabrujući jedni druge i pažljivo se slušajući, a ponekad će do kraja rasprave i promijeniti svoje mišljenje, ako čuju valjane razloge.

U okviru ovog programa poseban se fokus stavlja na evaluaciju cijelog procesa od strane zajednice propitivanja – ono što nazivamo formativno praćenje učenika – kontinuirana samoevaluacija učenika, vršnjačka evaluacija, evaluacija učenika od strane nastavnika, te u konačnici učenici i nastavnici evaluiraju napredak zajednice propitivanja. Evaluacija se vrši ili putem evaluacijskih listića po pomno sačinjenim kriterijima, ili na neki drugi način (vidjeti u: ¹). Cilj evaluacije je da učenici sami osvijeste koje su im slabosti, šta bi mogli napraviti bolje i na koji način, te ono što je neizmјerno važno, da su “greške” sastavni dio učenja, kako na individualnom, tako i na nivou zajednice.

Na ovaj način časovi odjeljenske nastave ispunjavaju svoju svrhu i zadobijaju puni smisao, postajući poligoni demokracije, gdje se glas i mišljenje svakog djeteta shvata i razmatra ozbiljno.

Ciljevi programa filozofije za djecu u OZ sastavni su dio općih ciljeva filozofije za djecu, a proizlaze iz svrhe i ciljeva obrazovanja 21. stoljeća, koji su usmjereni na oblikovanje slobodnih, autentičnih i mislećih ljudi. Ciljevi programa P4C temelje se na stajalištu da su djeca sposobna samostalno promišljati, donositi kvalitetne zaključke i odluke, ako ih na to potičemo i pomažemo im da razviju za to potrebne vještine, a prema osnovnim principima P4C-a, to ćemo postići razvijajući četiri vrste mišljenja: kritičko, kreativno, kolaborativno i brižno mišljenje.

Opći ciljevi P4C programa su:

1. Kognitivni razvoj (konceptualizacija, identificiranje i promišljanje velikih ideja i pitanja, analiza i evaluacija, te donošenje valjanih zaključaka),
2. Razvijanje vrlina (etička osvještenost i razvoj) – (kakva vrsta ljudi želimo postati?),
3. Socio-emocionalni razvoj učenika – (u kakvom svijetu bismo voljeli živjeti?).

Svi ciljevi usmjereni su na razvijanje učeničkih kompetencija kroz strogo vođeni, strukturirani dijalog, a rezultat tih nastojanja su mladi ljudi spremni preuzimati odgovornost za svoje učenje i djelovanje u svijetu u kojem žive. Sukladno savremenim obrazovnim tendencijama na temelju kojih se realizira i kurikularna reforma, program P4C nije apsolutno usmjeren na sadržaj – on se javlja usputno i nenametljivo, nego na razvoj vještina i kompetencija učenika, potrebnih za život u 21. stoljeću. Upravo zbog toga, P4C nudi izuzetnu platformu za realiziranje međupredmetne povezanosti, omogućavajući učenicima da povezuju sadržaje o kojima uče iz različitih nastavnih predmeta, kako jedne s drugima, tako i povezivanje tih sadržaja s njihovim svakodnevnim životom. Program P4C omogućava nastavniku da kroz bilo koji sadržaj/temu o kojoj se raspravlja, razvija konceptualna, proceduralna i metakognitivna znanja i vještine učenika.

Program/metod filozofije za djecu počiva na principima savremenih obrazovnih teorija, na kojima se temelji i kurikularna reforma, a to su:

- učenici su aktivni sudionici nastavnog procesa u svim njegovim segmentima, od planiranja do evaluacije,
- učenici su sposobni razmišljati, govoriti i djelovati samostalno, ali s nastavnicima dijele odgovornost za ono što se događa u učionici,
- učenički kapaciteti u učenju nisu fiksni, nego se mogu unapređivati i razvijati korištenjem različitih inkluzivnih nastavnih strategija i pristupa,
- uloga nastavnika/ice je da pomogne učenicima da steknu samopouzdanje i izbere se za svoje mjesto u svijetu,
- akcenat učenja i podučavanja nije na nastavnom sadržaju, nego na nastavnom procesu, a naučeno se primjenjuje u učionici i izvan nje,
- vrednovanje znanja je poticajno za učenike i zasnovano je na dostižnim obrazovnim ciljevima i ishodima učenja,
- odgovornost je nastavnika/ice da učeniku i učenici pomognе razumjeti da je greška sastavni dio procesa učenja i podučavanja.

¹ Ceric, E., Šahinović, M. i Fetahagić, S. S. (2020). P4C - Filozofija za djecu: Metode učenja i podučavanja za unapređenje kritičkog mišljenja. PRIRUČNIK ZA NASTAVNO OSOBLJE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA Nivo I, Sarajevo: TPO Fondacija.

Svrha uvođenja ovog programa i metode podučavanja u ovom uzrastu proizlazi iz temeljnih postavki njenog osnivača Lipmana da djecu u najranijoj dobi treba uvježavati za kritičko mišljenje i njegovati pozitivne vrijednosti potičući i pravilno usmjeravajući njihovu prirodnu znatiželju i radoznalost.

Rezultati dosadašnjih empirijskih istraživanja o efikasnosti primjene filozofije za djecu u nastavi u svijetu pokazali su brojna poboljšanja kognitivnih i nekognitivnih sposobnosti učenika², poput:

- povećanje kognitivnih vještina učenika,
- povećanje socio-emocionalnih kompetencija učenika,
- podizanje samopouzdanja pri izricanju vlastitih stavova i povećanje samopoštovanja,
- razvijanje sposobnosti odupiranja medijskoj i drugoj manipulaciji,
- razvijanje sposobnosti prihvatanja i priznavanja različitih mišljenja i perspektiva – prevazilaženje predrasuda,
- podizanje svijesti o značaju kreiranja zajedništva u učionici i izvan nje,
- poboljšanje interpersonalnih vještina,
- povećanje motiviranosti za učenje,
- njegovanje i afirmiranje humanističkih vrijednosti (solidarnosti, jednakosti, odgovornosti),
- njegovanje umijeća dijaloga.

Osim prednosti za učenike, primjena P4C metode omogućava i unapređenje postojećih i sticanje novih nastavničkih kompetencija, poput:

- jačanja pedagoško-psiholoških i metodičko-didaktičkih kompetencija,
- jačanje interkulturnih kompetencija,
- poticanje saradnje s kolegama, i
- motiviranje za cjeloživotno učenje.

² Institute for the Advancement of Philosophy for Children. Montclair State University. Research in P4C. Link: <https://www.montclair.edu/iapc/research-in-philosophy-for-children/> Society for the Advancement of Philosophical Enquiry and Reflection in Education - SAPERE. United Kingdom. Link: <https://www.sapere.org.uk/about-us/p4c-research.aspx>

Plan i program odjeljenske zajednice za IV razred osnovne škole po metodi Filozofije za djecu - P4C

Tema	Ime i prezime autora/ice
Ko sam ja?	
1. Identitet: Šta me čini jedinstvenim/om? Šta me čini istim poput drugih? Da li bih radije bio s nekim ko je poput mene ili s nekim ko je drugačiji od mene? Koliko identiteta imam?	Elmana Cerić
Šta mogu znati?	
2. Mudrost: Šta je mudrost? Ko je uistinu mudar? Da li bi radije bio mudar ili bogat?	Emira Tucaković Sanela Dučić
3. Istina: Šta je istina? Šta su činjenice? Može li postojati više istina o nečemu? Kako znamo da je nešto istinito? Kome i zašto vjerujemo?	Samija Gurdić-Gradišić Vildana Polovina
4. Društvene mreže: Da li nam društvene mreže nanose više štete nego koristi? Da li na društvenim mrežama možemo istinski upoznati ljude?	Sedžida Hadžić
Šta osjećam?	
5. Emocije: Da li svi ljudi imaju iste emocije? Da li je uredu uvijek pokazati emocije?	Fatima Tabaković Asima Imamović
6. Ljubav: Šta je ljubav? Da li svi ljudi vole nekoga ili nešto? Koje vrste ljubavi postoje? Da li nas ljubav uvijek usrećuje?	Ajka Karić
7. Tuga/Ljutnja: Da li je uredu biti tužan? Ako si ljut na nekoga da li još uvijek možete biti prijatelji?	Sanela Mulaosmanović Naida Gadžo
8. Sreća: Šta je sreća? Šta nas čini sretnima?	Đenita Ibrašimbegović Emila Kunto
Šta treba da činim? (vrijednosti, vrline, pravila)	
9. Hrabrost: Šta je hrabrost? Ko je hrabar? Može li se hrabar čovjek ponekad ponašati kukavički?	Muamera Masnopita Sedina Spahić

10. Pravednost: Šta je pravednost? Šta znači da je nešto fer? Da li je uvijek pravedno da svi dobiju isto?	Nejra Popara-Vragović Đenana Hamzić
11. Prijateljstvo: Šta nekoga čini dobrim prijateljem? Šta je povjerenje? Šta znači odnositi se prema nekome dobro ili loše? Može li se narušeno prijateljstvo popraviti?	Lejla Omeragić
12. Laganje i/ili krađa: Da li je ikada prihvatljivo lagati ili krasti? Šta znači biti dobar čovjek? Da li dobar čovjek nekada može slagati?	Lejla Vehabović-Vahida Irma Ahmić
13. Empatija: Šta je empatija? Da li se empatija uči ili se rađamo empatični? Da li samo čovjek može biti empatičan?	Irma Ahmić
14. Predrasude: Šta su predrasude? Da li svi ljudi imaju predrasude? Na koji način se borimo protiv predrasuda?	Kanita Granov
15. Ljudska prava: Šta su ljudska prava? Koja su tvoja prava? Da li maloljetna djeca trebaju zarađivati novac? Kada je to opravdano? Da li sva djeca trebaju ići u školu? Prema kome trebamo biti odgovorni? Na osnovu čega naša prava mogu biti ugrožena? Da li djevojčice i dječaci svuda uživaju ista prava?	Ermina Bujak
16. Prava životinja: Da li je etički prihvatljivo držati ribice za kućne ljubimce ili životinje u zoološkim vrtovima? Da li je etično jesti životinje? Kako iskazujemo poštovanje prema ljudima, a kako prema životnjama? Da li svaki život vrijedi jednak?	Nađa Šteta
17. Odgovornost/obaveze/dužnost: Šta znači biti odgovoran prema prirodi? Da li priroda pripada čovjeku? Ako bi mogao/la promjeniti jednu stvar u svijetu, šta bi to bilo?	Kanita Granov Ermina Bujak

Vještačka inteligencija

18. Roboti: Ako bi mogao/la izumiti robota, kakav bi bio? Mogu li roboti misliti ili imati emocije? Da li roboti mogu biti opasni za ljude? Da li nam robot može biti prijatelj?	Dragana Koprivica
---	-------------------

Napomena: Iako su pripreme u ovom priručniku urađene za dob učenika od devet do deset godina, odnosno za četvrti razred osnovne škole, teme predvidene ovim programom su univerzalne, te se kao takve, uz adekvatnu prilagodbu priprema, mogu primjenjivati u svim razredima osnovne, ali i srednje škole.

KO SAM JA?

TEMA I: IDENTITET

Šta me čini jedinstvenim? Šta me čini istim poput drugih? Da li bih radije bio s nekim ko je poput mene ili s nekim ko je drugačiji od mene? Koliko identiteta imam? Kako se moj identitet mijenja?

Ime i prezime autorice:	Elmana Cerić
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Čas odjeljenske zajednice
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
I. Koncept/tema	Identitet		1
2. Priprema (razbijanje treme)	Vježba – „Kako je biti...?“	<p>Vježbu započnite s pitanjem: Kako je biti mačka? Zamislite da ste mačka. Šta bi ti uradio/la? Šta biste osjećali? Recite učenicima da oponašaju mačku. (Dovoljte učenicima da odgovore.)</p> <p>Rekli ste nam neke stvari koje biste radili i kako biste se osjećali da ste na mjestu mačke, ali da li zaista znate kako je biti mačka? Jeste li pomirisali macinu travu? Iako znamo puno stvari o mačkama, nemamo isto iskustvo; pa možemo li zaista znati iskustvo drugog?</p> <p>Dodatna pitanja mogu uključivati:</p> <p>Kako je biti riba ili mrav? Možemo li zaista znati kako drugo biće misli ili osjeća?</p> <p>Kako znamo da li je kompjuter (ili biljka ili kamen) svjestan? A ako su svjesni, možemo li znati kako je to?</p> <p>Kako da znamo da osoba pored vas vidi nebo kao istu plavu boju, ili da joj limun ima kiselkast ukus; da li bi neko drugi mogao da vidi isto nebo kao "zeleno" i da isti limun ima sladak ukus?</p>	10
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Ponoviti pravila koja stoje na vidljivom mjestu u učionici, ali i donijeti nova, ukoliko bude potrebe.</p> <p>Svako čita po jedno pravilo.</p>	3

4. Stimulus	Prezentacija	<p>Kao stimulus će poslužiti vježba u kojoj će učenici samostalno nacrtati picu, a potom će facilitator/ica dati zadatak da na njenim dijelovima, ostavljajući jedan dio prazan, zapišu sljedeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zapišite nešto što znate o sebi. • Zapišite nešto što ne znate o sebi. • Zapišite nešto što skoro svi koji vas poznaju znaju o vama. • Zapišite nešto što teško da iko ko vas poznaje zna o vama. • Zapišite ono što najviše volite. • Zapišite ono što najviše cijenite, što vam je najvažnije. • Zapišite ono što ste voljeli, a sada ne volite. <p>Nakon toga, svi razmjenjuju pice/papire sa drugom/drugarcicom pored njih i taj učenik/učenica dopisuje dvije stvari o drugu/drugarici.</p>	3-5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	<p>Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja</p>	<p>U istim parovima zapisuju ideje proizašle iz vježbe, a zatim im dati još jednu minutu da zajedno razgovaraju o velikim idejama.</p> <p>Slijedi grupisanje ideja, moguće ideje su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identitet - ja • Vrijeme • Promjena • Osobine • Hobiji • Osjećanja • Misli <p>Ideje staviti na sredinu kruga i pozvati učenike da priđu bliže, da bi bolje vidjeli ideje. Ukoliko bude potrebno, pojasniti neke od navedenih ideja ako to učenici zatraže.</p>	5-7

6. Formulisanje pitanja	Generiranje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	<p>Od parova formiramo grupe od četiri učenika. Učenici pišu filozofska pitanja na osnovu predloženih ideja (prethodno je objašnjeno šta su filozofska pitanja). Filozofska pitanja pišu na papir A4 formata. Svaka grupa piše po jedno filozofsko pitanje. Nakon što svi napišu svoje filozofske pitanje, pitanja se stavljaju na sredinu kruga. Facilitator/ica tada sklanja velike ideje.</p> <p>Ponovno, facilitator/ica poziva učenike da priđu bliže filozofskim pitanjima da bi mogli zajedno pročitati pitanja i ukoliko bude potrebe pojasniti nejasne pojmove s ciljem izbjegavanja nejasnoća koje bi se mogle pojaviti tokom dijaloskog dijela. Pitanja je moguće preformulirati, ako se svislažu s tim.</p> <p>Prijedlog mogućih filozofskih pitanja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ko sam ja? 2. Šta je identitet? 3. Šta čovjeka čini čovjekom? 4. Šta me čini jedinstvenim, a šta mi je zajedničko s drugima? 5. Kako se naš identitet mijenja, a na koji način ostajemo isti tokom vremena? 	7-10
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Na osnovu predloženih pitanja, slijedi razgovor, gdje svaki par učestvuje u objašnjenju svog pitanja. Ukoliko bude sličnih pitanja vrši se grupisanje da bi se vidjela poveznica između pitanja, čak se slična pitanja mogu integrisati u jedno zajedničko filozofsko pitanje, ako to autori pitanja dozvole. Ako ne dozvole, onda se za svako pitanje glasa zasebno.	5
8. Izbor pitanja	Glasanje	Nakon razgovora o filozofskim pitanjima, i pojašnjenja nejasnih termina učenici biraju jedno pitanje za dalju raspravu tako što stanu u krug, okrenuti leđima od svih pitanja, dakle prema vanjskoj strani i na čitanje pitanja učenici pokazuju palac za glas. Imaju pravo da glasaju samo jedanput, mogu da glasaju i za svoje pitanje ako žele. Pitanje s najviše glasova se stavlja na sredinu kruga, da ga svi učesnici mogu vidjeti, a facilitator/ica sklanja ostala pitanja.	4
Pauza po potrebi		Ukupno	45
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Autori izglasanih pitanja počinju dijaloški dio tako što objašnjavaju kako su došli do tog pitanja i šta žele, tj. u kom pravcu da ide dijalog.	2

10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Na nekom od prethodnih časova likovne kulture, učitelj/ica sa učenicima izrađuje kartice sa sljedećim frazama: slažem se sa... zato što... ili ne slažem se sa... zato što... možete li pojasniti., s ciljem što kvalitetnijeg dijaloga. Učenici se javljaju za riječ podizanjem ruke, a samo učenik/učenica koji drži mikrofon (loptica, igračkica), ima pravo da govori.</p> <p>Plan diskusije (unaprijed pripremljen):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. „Gdje“ je naš identitet – u našem tijelu, umu, sjećanjima i/ili nečemu drugom? 2. Da li bih radije bio sa nekim ko je poput mene ili sa nekim ko je drugaćiji od mene? 3. Da li imam dužnost prepoznati ono što je zajedničko između mene i nekoga ko se smatra „drugačijim“? 4. Da li dijalog uvijek vodi do međusobnog razumijevanja? 	20-25
11. Završne misli	Pouke	Učenici se vraćaju u prvobitne parove i imaju zadatak da razgovaraju o poukama propitivanja, te završnim mislima na izabrano pitanje. Nakon toga, facilitator/ica zamoli nekoliko parova da svoje završne misli podijele s cijelom grupom (one koji su najmanje govorili).	7-8
12. Osvrt / planiranje		<p>Facilitator/ica svakom učeniku i učenici daje jedan stiker na kojem će napisati jedno od slijedećeg: u čemu smo bili dobri, šta je moglo biti bolje, da li smo odgovorili na postavljeno pitanje, da li smo mislili kritički, kreativno, bili brižni i saradivali jedni s drugima, te da li smo poštovali pravila.</p> <p>Nakon toga, učenici zalijepi svoje stikere na tablu i facilitator/ica zamoli učenike koji su najmanje govorili tokom filozofskog propitivanja da pročitaju zapisano.</p>	10
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			90

TEMA: MUDROST OŠ „Behaudin Selmanović“

ŠTA MOGU ZNATI?

TEMA 2: MUDROST

Šta je mudrost? Ko je uistinu mudar? Da li bi radije bio/la mudar/mudra ili bogat/a?

Ime i prezime autorica:	Sanela Dučić i Emira Tucaković
Naziv institucije:	OŠ „Behaudin Selmanović“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min
1. Koncept/tema	Mudrost	Učestvuje 20 učenika, raspoređenih u četiri grupe. Sjede u polukružnoj formaciji. U sredini su sastavljeni stolovi radi lakšeg pisanja.	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra „Gluhi telefoni“	Prvi učenik/ica u polukružnoj formaciji izmisli riječ i šapne drugu/arici do sebe. Možemo šapnuti samo jednom. Drug/arica prenose riječ kako su je čuli. Na kraju učenik/ica iznosi riječ koju je čuo/la. Upoređujemo je sa riječi koju je učenik/ica izmislio/la na početku igre.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Javljamo se za riječ. ✓ Slušamo drugog dok govori. ✓ Čekamo svoj red da kažemo naše mišljenje. ✓ Poštujemo drugačije mišljenje. 	3
4. Stimulus	Video „Priča o mudrom piliću“	<p>Priču možemo pogledati i poslušati na linku ispod. https://www.youtube.com/watch?v=9hvNUbaR9FM</p> <p>Ukratko analiziramo priču.</p> <p>O kome se govori u priči?</p> <p>Kako se pilić ponašao?</p> <p>Kako je došao do cilja (kako bi ideje bile što adekvatnije i poticajnije za postavljanje pitanja)?</p>	3-5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	<p>Učenici razmišljaju, a potom ih dijelimo u parove i dajemo im vrijeme da napišu jednu do dvije ideje (velikim štampanim slovima) koje ih vezuju za ovu priču.</p> <p>Ideje se stavljaju na pod kako bi ih grupisali.</p> <p>Moguće velike ideje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Mudrost ✓ Pamet ✓ Snalažljivost ✓ Ljubav ✓ Upornost 	2 2

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Od parova sada kreiramo grupe od četiri učenika. Na osnovu ideja, učenici pišu pitanja na papiru A4 formata, velikim štampanim slovima (po jedno filozofsko pitanje – dajemo im vrijeme za taj zadatak): ✓ Šta je mudrost? ✓ Ko je mudar, a ko pametan? ✓ Da li bi radije bili mudri ili bogati? ✓ Da li je mudrost bogatstvo?	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pohvaliti sva pitanja. Autori pitanja obrazlažu svoja pitanja. Slična pitanja, ako ih ima, pokušati objediniti, ako se svi u grupi slažu. Ako postoji nejasnoća u nekom pitanju, treba je razjasniti (nerazumljiva riječ i sl.).	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Biramo pitanja glasanjem. Krećemo se oko pitanja i stavljamo linije ili olovke na pitanje za koje glasamo. Možemo glasati i na drugi način.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Autori izglasanih pitanja pojašnjavaju pitanje koje su postavili: Da li je mudrost bogatstvo? Mudra osoba je ona koja zna šta je najvažnije u životu i kako to ostvariti. Ona zna napraviti ravnotežu između vlastitih interesa i interesa drugih ljudi i šire zajednice. Mudar čovjek se prilagođava novoj okolini, mijenja je ili bira novu kako bi postigao cilj koji uključuje njega ali i druge. Mudar čovjek je veliko bogatstvo za cijelu zajednicu.	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Učestvuju i drugi učenici u diskusiji. Osoba koja je završila daje riječ sljedećem govorniku. Neki se slažu s ovim mišljenjem, a neki imaju drugačija razmišljanja. ✓ Mislim, da se mudrost može iskoristiti i u negativne svrhe. ✓ Slažem se, ali mislim, da u tom slučaju mudrost prelazi u lukavstvo. ✓ Mislim, da mudar čovjek ipak svoju mudrost koristi u pozitivne svrhe. ✓ Mudar čovjek zna kad nekome treba dati ili treba izbjegći davanje savjeta. ✓ Mudra osoba je ona od koje bi čovjek tražio savjet za problem.	18-20
11. Završne misli	Pouke	Tema je jako interesantna. Poštivali smo pravila izlaganja. Može se obrađivati na više načina i časova. Izreka: Mudar zna, pametno šutjeti. Mudar čovjek ne kaže sve što misli, ali misli sve što kaže.	3
12. Osvrt/planiranje		Za učenike i za nastavnike ovo je novi način rada. Smatramo da je inspirativan. Daje nam mogućnost razmišljanja, iznošenja ličnih stavova i zapažanja. Greške se ne buduju i nema negativnih ocjena. Na jednom času učenik je ponosno rekao: „Znači Vi mene slušate i poštujete kao pravog filozofa.“	5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

TEMA 3: ISTINA

Šta je istina? Šta su činjenice? Može li postojati više istina o nečemu? Kako znamo da je nešto istinito? Kome i zašto vjerujemo?

Ime i prezime autorica:	Samija Gurdić-Gradišić Vildana Polovina
Naziv institucije:	Osnovna škola „Stari Ilijaš“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema		Istina	1
2. Priprema (razbijanje treme)		„Na slovo na slovo“ (poznata kod djece kao „kaladont“) Sjedimo u krug i igramo. Učenici govore riječi i koje je zadnje slovo u riječi, tim slovom učenik/ica govori sljedeću riječ, a da se riječi ne ponavljaju.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Ponovili smo pravila i dopisali nekoliko novih pravila. <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ne viči. ✓ Govori umjerenog. ✓ Ne prekidaj druga/aricu dok govori. ✓ Slušaj druga/aricu dok govori. ✓ Za riječ čemo podići dva prsta. ✓ I na kraju smo postavili: POŠTUJ PRAVILA! 	3
4. Stimulus	Priča “Dječak koji je vikao vuk“	Stimulus u prilogu. Svaki učenik/ica čita po jednu rečenicu iz priče. Ispoštivali smo i drugare koji slabije čitaju. Svi su dobili priliku da pročitaju po jednu rečenicu. Na kraju, učiteljica čita cijelokupan tekst s razumijevanjem.	3-5

TEMA: ISTINA, PŠ "Malešići"

TEMA: ISTINA, PŠ "Misoča"

5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	(Prije početka samog filozofskog časa učenici pretežno traže svog para, pustile smo ih da sjednu onako kako su htjeli, nisu se nadali da će biti izmještani. Prije časa smo isprintale slike domaćih životinja, izrezala sam ih i izmešala, zatim sam zamolila da svaki učenik/ica izvuče po jedan papir, kako su izvlačili okretali su ih i vidjeli koja im je životinja došla. Zamolila sam učenike da svakog nađe svoj par. Tako da je naš čas bio još zanimljiviji). Poslije slušanja priče, učenici imaju par minuta psihološke pauze. Objasnjavam učenicima da imaju list papira i marker i da trebaju napisati na šta ih podsjeća priča koju smo čitali i slušali. Trebaju napisati jednu riječ odnosno ideju velikim štampanim slovima. Kada napišu svaki par stavlja svoju ideju na pod učionice kako bi bila vidljiva svim učenicima. Ideje: <ul style="list-style-type: none">✓ BEZOBRAZLUK,✓ NEVOLJA,✓ ISTINA,✓ DRUGARSTVO. Za obrazloženje ideja smo koristili lopticu, kad učenik obrazloži svoju ideju dodaje sljedećem učeniku lopticu.	2 2
6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Na osnovu ideja koje smo izglasali, učenici pišu filozofska pitanja. Parovi zapisuju po jedno pitanje i ponovo ih stavljamo na pod da su vidljiva. Ako nešto ima nejasno s učenicima objašnjavam pitanje. <ul style="list-style-type: none">✓ Kako znamo da je nešto istinito?✓ Da li uvijek trebamo govoriti istinu?✓ Da li treba pomoći drugu u nevolji?✓ Da li je lijepo biti bezobrazan?✓ Treba li uvijek pomagati drugima u nevolji?	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Na osnovu pitanja koja su učenici predložili slijedi razgovor, s tim da svaki par objašnjava svoje pitanje, za riječ dodaju lopticu.	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Kada su učenici završili filozofska pitanja, zamolila sam ih da ustau i pogledaju pitanja, učenici su uvidjeli da postoje preklapanja pitanja, ona koja su se preklapala smo spojili. Zatim je krenulo glasanje, učenici su ustali pored svoje stolice i okrenuli leđa pitanjima, čitale smo pitanje po pitanje, ruke su stavili na leđa i pokazivanjem palca su glasali za željeno pitanje.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30

9. Prve misli	Autori izglasanoog pitanja započinju	Na osnovu pitanja koje su učenici predložili slijedi razgovor, s tim da svaki par objašnjava svoje pitanje, za riječ dodaju lopticu. Poslije razgovora o filozofskim pitanjima učenici biraju jedno pitanje za dalji razgovor. Učenici su jednoglasno izglasali pitanje: Da li uvijek trebamo govoriti istinu?	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Grupa čije je pitanje izglasano počinje s razgovorom ✓ Da li uvijek trebamo govoriti istinu? Učenici su iznosili svoje primjere o istini. Da li uvijek govore istinu? Da li roditeljima kažu za loše ocjene? Šta se može desiti ako ne kažu roditeljima, a roditelj dođe na informacije? Facilitator/ica postavljanjem sokratovskih pitanja potiče diskusiju.	18-20
11. Završne misli	Pouke	Na kraju zaključujemo, da uvijek trebamo govoriti istinu. Čak smo došli do poslovice koja kaže „U laži su kratke noge“.	3
12. Osvrt/planiranje		Učenici su sa zadovoljstvom učestvovali u svim aktivnostima. Učenici su usvojili sve etape časa od redanja stolica, podjele u grupe, stimulus, od velikih ideja, filozofskih pitanja, pa do diskusije o filozofskom pitanju.	5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

Prilog (stimulus):**Dječak koji je vikao vuk**

Bio jedan dječak koji je čuvao ovce pored tamne šume nedaleko od sela. Pošto mu je život na pašnjaku bio veoma dosadan, pomislio je kako bi bilo zabavno uz nemiravati seljake pretvarajući se da je vuk napao ovce pa poče glasno da uzvikuje: "Vuk! Vuk! Vuk napada ovce!" Čuvši ovaj uzvik seljani dotrčaše na pašnjak u pomoć, ali umjesto vuka vidjeli su samo ovce kako mirno pasu i dječaka koji se smijao grohotom. "Bezobrazni dječače! Nema nigdje vuka, nemoj da nas zezaš!", rekli su veoma ljuto i otišli. Narednog dana dječak se opet zabavljao vičući: "Vuk! Vuk!" Seljani su opet dotrčali da mu pomognu, ali su ponovo čuli njegov smijeh i vidjeli da nema nikakvog vuka na vidiku. "Stvarno nije više smiješno dječače!", rekoše i vratiše se svom poslu. Jedne večeri međutim, zaista se pojavio vuk i napao ovce. Uplašeni dječak je potrcao prema selu vičući: "Vuk! Vuk! Vuk! Vuk!" Čuvši njegov plać, seljani ovaj put nisu dotrčali da mu pomognu jer su prepostavljali da ih opet želi nasamariti. Vuk je poklao mnoga ovaca a dječak je ostao sam, preplašen i sav u suzama. Tako je njegova navika laganja i kad je postala istina... nije više bila nikom za povjerovati.

Ezop

TEMA 4: DRUŠTVENE MREŽE

Društvene mreže: Da li nam društvene mreže nanose više štete nego koristi? Da li na društvenim mrežama možemo istinski upoznati ljudе?

Ime i prezime autorice:	Sedžida Hadžić
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Društvene mreže	Naslov se ispisuje na ploči i tako se učenici upoznaju sa zadatom temom.	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra otkrivanja (Otkrit ću ti tajnu! Nešto što ne znaš o meni.)	Učenik/ica A kaže učeniku/ici B nesto o sebi što misli da niko u razredu ne zna i obratno. Facilitator/ica zamoli nekoliko parova da podjele svoje tajne s razredom. Objasniti učenicima da to može biti npr. jelo koje voli, putovanje na kojem je bio/la, kućni ljubimac i sl.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Obrazlažu se osnovna pravila: SJOGIV (Samo jedna osoba govori u isto vrijeme), pažljivo slušaj druge, iskazuju poštovanje prema sagovorniku/ci, daju razloge za svoje mišljenje, pažljivo osmisli hipotezu ili odgovor na pitanje, pazi na skrivene pretpostavke u svom pitanju ili dijalogu. Dogovara se dizanje ruke za uzimanje riječi ili bacanje lopdice/plišane igračke. Učenik/ica koji digne ruku ili drži lopticu/plišanu igračku može govoriti. Ostali pažljivo slušaju i gledaju u njegovom/njenom pravcu.	5
4. Stimulus	Gledanje videa	Naslov: Cyberbullying prevencija nasilja na Internetu i društvenim mrežama. Link: https://www.youtube.com/watch?v=FAPcOyNMR90	5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema za razgovor Grupisanje i izbor teme	Podijeliti učenike u grupe. Kada su podijeljeni u grupe učenicima dati zadatak da zamisle jednu ili dvije teme za razgovor ili 'velike ideje' uzete iz stimulusa – nešto o čemu misle da bi bilo zanimljivo razgovarati, a što je u vezi sa stimulusom. Predložene teme se ispisuju na ploči. Predložene teme/velike ideje mogu biti: PRIVATNOST PRIJATELJSTVO TAJNA SIGURNOST ISTINA POVJERENJE	2 2

6. Formulisanje pitanja	Pitanje za razmišljanje Definisanje ključnih koncepta	Svi se ponovo povlače u grupe s ciljem definisanja pitanja za razgovor, s tim da svaka grupa ima pravo formulisati maksimalno dva pitanja. Pitanje treba biti filozofske, tj. da nema definitivnog odgovora, nego da se o njemu može razgovarati/raspravljati. Definisana pitanja se stavljuju na centar kruga koji su formirali učenici.	15
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	<p>Facilitator/ica glasno iščitava sva pitanja kako bi svi imali priliku saznati međusobne ideje. Svako pitanje se (s razlogom) pohvaljuje. Moguća predložena pitanja su:</p> <p>Možemo li pronaći pravog prijatelja na društvenim mrežama?</p> <p>Da li trebamo loše pisati o nekome na društvenim mrežama čak i ako je ta osoba uradila nešto što nam se ne sviđa?</p> <p>Trebamo li svoje lijepе trenutke dijeliti s prijateljima na društvenim mrežama?</p> <p>Da li su svi koji su lijepi na društvenim mrežama lijepi i u stvarnosti?</p> <p>Utječu li društvene mreže na moj izbor prijatelja?</p>	5
8. Izbor pitanja	Glasanje	<p>Glasa se po sistemu jedan učenik – jedno pitanje – jedan glas. Izabrano je pitanje:</p> <p>Izabrano pitanje napisati na školskoj ploči ili, ukoliko je napisano na papiru, nalijepiti na istaknuto mjesto da ga svi mogu vidjeti.</p>	5
Pauza po potrebi		Ukupno	45
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	<p>Autori otvaraju diskusiju tako što pojašnjavaju pitanje koje su formulisali. Ovdje facilitator/ica može upotrijebiti konceptualnu liniju. Npr. postaviti pitanje:</p> <p>Na društvenoj mreži možemo pronaći pravog prijatelja. (Ili drugo pitanje, prema izboru facilitatora/ice)</p> <p>Zamoliti učenike koji se slažu s ovom tvrdnjom da stanu na desnu stranu učionice. Učenici koji se ne slažu s navedenom tvrdnjom trebaju stati na lijevu stranu učionice, onako kako facilitator/ica pokaže.</p>	5
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Osoba koja završi izlaganje bira narednog govornika (po fer principu, odnosno, da se u obzir uzima mogućnost da svi kažu šta imaju kako se ne bi rasprava svela na dvije ili tri osobe). Osobe koje žele učestvovati u raspravi daju znak kako je navedeno u pravilima rada u ovoj tabeli (3).</p> <p>U konačnici, nakon burne rasprave, zajednički se pokušava apsolvirati rasprava te usvojiti određeni zaključak.</p>	20
11. Završne misli	Pouke	Učenici su razumjeli da je medijski odgoj nužan za mlade. Osim što su mediji i društvene mreže važni u životu svake mlade osobe, ali isto tako i njihovih roditelja, oni sa sobom povlače i određenu vrstu odgovornosti. Vrlo je važno djeci i mladima usaditi kritičko promišljanje medija i svog sadržaja kojeg oni nude. Ključna je kontinuirana edukacija.	10
12. Osvrt / planiranje		Tema je veoma zahtjevna i teško je pronaći adakovatan stimulus za ovaj uzrast učenika. Društvene mreže izazivaju veliki osjećaj atrakcije kod djece i mlađih i veoma je zahtjevno objasniti im da neke aktivnosti na društvenim mrežama mogu biti kobne čak i za njihov život. Facilitator/ica treba biti dobro pripremljen/na i suptilno voditi dijaloški dio kako bi učenici dobili sve relevantne informacije o društvenim mrežama, ali i preuzele odgovornost za njihovo korištenje.	10
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			90

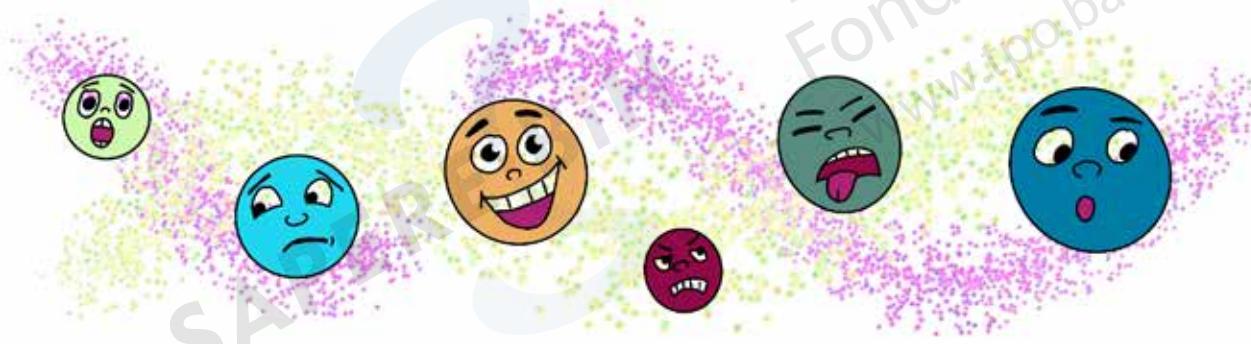
ŠTA OSJEĆAM?

TEMA 5: EMOCIJE

Da li svi ljudi imaju iste emocije? Da li je uredu uvijek pokazati emocije?

Ime i prezime autorica:	Fatima Tabaković i Asima Imamović
Naziv institucije:	JU OŠ „Avdo Smailović“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min
1. Koncept/tema		Danas ćemo govoriti o osjećanjima.	1
2. Priprema (razbijanje treme)		Čas počinjemo igricom „Pogodi moje zanimanje“ Učenici stoje u kružnoj formaciji. Jedan učenik stoji u sredini kruga i pokretima tijela demonstrira određeno zanimanje. Ostali učenici pogadaju o kojem je zanimanju riječ. Učenik koji pogodi, stane u sredinu i pokazuje sljedeće zanimanje.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Svi učenici sjede u krugu. Dijelim papiriće s brojevima od jedan do četiri i tako formiramo četiri grupe. Određujemo vođe grupa (po želji učenika). Prvi zadatak za grupe jeste da napišu najmanje dva pravila pri radu. Nakon što su napisali pravila, na tabli ćemo istaći neka od njih: <ul style="list-style-type: none">✓ Ne prekidamo druge dok govore.✓ Poštujemo druga mišljenja.✓ Aktivno učestvujemo.✓ Čekamo svoj red za govor.	3
4. Stimulus	Prezentacija	Kao stimulus će nam poslužiti video. Naslov: My Feelings and Me: Kids books read aloud by Books with Blue. Link: https://www.youtube.com/watch?v=yzLJWi7RSS0 Nakon što su učenici pogledali video, postavit ćemo nekoliko pitanja. <ul style="list-style-type: none">✓ Šta je prikazano na ovom videu?✓ Koja osjećanja su prikazana?✓ Ko ili šta utiče na vaša osjećanja?	3-5

5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Prelazimo ponovo na rad u grupi. Učenici na listu papira navode po dvije ideje koje se javljaju nakon pogledanog videa. Podsećam da ideja može biti samo jedna riječ ili kratka rečenica. Nakon nekoliko trenutaka učenici su predstavili svoje ideje. Naprimjer: <ul style="list-style-type: none">✓ Sreća,✓ Tuga,✓ Osjećanja,✓ Strah,✓ Ljutnja,✓ Bijes,✓ Uzbuđenje.	
6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Sljedeći korak će biti da, na osnovu ponuđenih ideja svaka grupa napiše najmanje dva filozofska pitanja. Kada učenici završe, pitanja se ističu na tabli ili na podu tako da su vidljiva za sve učenike. Pitanja koja su slična grupišemo, a neka od njih možemo i preformulisati. Pitanja koja učenici mogu osmislitи su: Naprimjer: <ul style="list-style-type: none">✓ Da li svi ljudi imaju iste emocije?✓ Da li je uredu uvijek pokazati emocije?✓ Mogu li emocije ponekad uticati na naše odluke?✓ Zašto ljudi ponekad kriju svoje emocije?	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Nakon napisanih pitanja slijede zaslужene pohvale.	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Zatim će uslijediti glasanje za pitanje o kojem bi učenici rado govorili. Glasati možemo javno ili tajno. Pitanje koje je dobilo najviše glasova ističemo na tabli. Npr.: Da li je uredu uvijek pokazati emocije?	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasanoг pitanja započinju	Prije samog dijaloga možemo napraviti konceptualnu liniju gdje će se učenici izjasniti, da li smatraju da je uredu uvijek pokazivati emocije. Na jednoj strani učionice će stati učenici koji se slažu da uvijek treba pokazivati emocije, na drugoj strani su učenici koji imaju suprotno mišljenje, a u sredini su učenici koji su neodlučni. Napomena: Konceptualnu liniju ćemo praviti i nakon dijaloškog dijela kako bismo provjerili da li je neko promijenio svoje mišljenje. Autori izglasanoг pitanja počinju diskusiju. Kao mikrofon za govornike može nam poslužiti plišana igračka ili neki drugi predmet.	2

10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	U ovom dijelu učenici će iznositi svoje mišljenje, stavove, zaključke kao i primjere iz vlastitog iskustva o emocijama. Učenici će koristiti početne fraze koje stoe na vidnom mjestu u učionici, kao naprimjer: slažem se, ne slažem se, želim navesti neki primjer iz vlastitog života, želim se osvrnuti na mišljenje svog druga/drugarice itd.	18-20
11. Završne misli	Pouke	U ovom dijelu ćemo analizirali samo propitivanje. Ustanoviti, da li smo poštivali pravila ponašanja, da li smo iznosili vlastito mišljenje, te da li smo uvažavali druga mišljenja. I na kraju zaključak o današnjoj temi. Nakon toga ponovo pravimo konceptualnu liniju i tako provjeravamo da li su učenici, možda, nakon razgovora, promijenili svoje mišljenje.	3
12. Osvrt/planiranje		U završnom dijelu ćemo se prisjetili koji su to koraci filozofskog propitivanja i istaći važne misli i ideje za razmišljanje. Utvrditi jesmo li poštivali pravila ponašanja koja smo odredili na početku. Pohvaliti učenike za aktivno učešće i osmišljena filozofska pitanja. Zadaća: osmislitи zadatak koji će biti povezan s današnjom temom npr.: kroz crtež prikazati jednu ili više emocija.	5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

TEMA: LJUBAV JU OŠ "Isak Samokovlija"

TEMA 6: LJUBAV

Šta je ljubav? Da li svi ljudi vole nekoga ili nešto? Koje vrste ljubavi postoje? Da li nas ljubav uvijek usrećuje?

Ime i prezime autorice:	Ajka Karić
Naziv institucije:	JU OŠ "Isak Samokovlija"
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Mjesto:	Sarajevo
Broj polaznika sesije:	dvadeset

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
--------------	--------	--	------

I. Koncept/tema	LJUBAV	Stolice su poredane u krug. Svaki učenik/ica koji sjedi ima svoju stolicu na kojoj se nalaze: marker, papir na kojem se nalazi stimulus i papir A4 formata. Učenici su podijeljeni u grupe.	5
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra: "Vozić"	OPIS IGRE: Nastavnik/ica je mašinovođa. Za njega/nju se vežu vagončići/učenici po kartonu/karti s rednim brojem. (Karte s rednim brojevima unaprijed pripremiti i podijeliti učenicima. Karti/brojeva je onoliko koliko je učenika u odjeljenju). Lokomotiva se kreće, hukće, a mašinovođa izgovara brojeve. Izgovoreni broj vagona/učenik/ica sjeda na svoje mjesto. Igra se nastavlja sve dok svi vagoni/učenici ne sjednu na stolice.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Ponoviti pravila kojih će se pridržavati u radu i učenička pojašnjenja pravila. Neka pravila zapisujemo na stikere i lijepimo na tablu. <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kada želimo nešto kazati podignemo dva prsta. ✓ Strpljivo čekamo svoj red da kažemo šta želimo. ✓ Pažljivo slušamo kada drugi govore. 	3
4. Stimulus	Pjesmica: „Nek' svud ljubav sja“	Svaki učenik/ica čita po jedan stih pjesme. R: Nek' svud ljubav sja, nek' svud ljubav sja, sve ljude neka spaja! Za nju živiš ti, za nju živim ja, nek' cijeli svijet za ljubav zna! Kad vidiš malih ptica let, il' neki nježni cvijet, znaj, to je ljubav! Kad svoju ruku nekom daš, u srcu dobro znaš da je ljubav to! R: Nek' svud ljubav sja, nek' svud ljubav sja, sve ljude neka spaja! Za nju živiš ti, za nju živim ja, nek' cijeli svijet za ljubav zna! Zbog nje ću biti vitez čak, što ruši bedem jak između ljudi, jer ljubav pruža miran san i rađa ljestvi dan, stvara bolji svijet! R: Nek' svud ljubav sja, nek' svud ljubav sja, sve ljude neka spaja! Za nju živiš ti, za nju živim ja, nek' cijeli svijet za ljubav zna! Pjesmu možete poslušati i na ponuđenom linku: https://www.youtube.com/watch?v=q2KIYtrbZ8Y	7
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Učenici razmišljaju u tišini o pročitanoj/slušanoj pjesmici. Učenike podijeliti u pet grupa po četiri učenika/ice. Svaka grupa ima zadatku da na list papira napiše jednu/dvije riječi vezane za pročitanu pjesmicu. Njihove ideje nastavnik/ica lijepi na tablu i čita. Moguće ideje: <ol style="list-style-type: none"> 1. Ljubav, 2. Rađanje, 3. Osjećaji, 4. Život, 5. Sreća. Grupišemo ideje i pojašnjavamo ih, ako ima potrebe.	10

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Učenici su podijeljeni u pet grupa po četiri člana, i po grupama formulišu, na papiru A4 formata, filozofska pitanja. Pitanja postavljamo na pod. 1. Da li svi ljudi vole nekoga ili nešto? 2. Da li nas ljubav uvijek usrećuje? 3. Šta ljubav čini posebnom? 4. Šta je vrednije od zlata? 5. Šta znači – nije zlato sve što sja?	5
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pohvala učeničkih zapažanja. Čitanje pitanja jedno po jedno i obrazlaganje pitanja. 1. Da li svi ljudi vole nekoga ili nešto? (Da, svi ljudi vole nekoga ili nešto. Često u takvima odnosima dođe do verbalnog sukoba, vrijedanja, izazivanja, ruganja, ali bez obzira na to trebamo uvijek voljeti, jer ljubav je pokretač svega u životu. – U takvima situacijama „pametniji popušta“) 2. Da li nas ljubav uvijek usrećuje? (Ljubav dolazi u raznim oblicima. Najbolje i najlepše stvari na ovom svijetu ne mogu se vidjeti niti čuti; one se moraju osjetiti srcem.) - Tajna sreće je održavanje ljubavi u životu. 3. Šta ljubav čini posebnom? (Danas mnogi ljudi žele biti posebni razvijajući neku osobinu po kojoj će se razlikovati od drugih. Doista, ljubav je stvarnost po kojoj smo do kraja posebni. Ljubav je privlačna snaga koja ljude spaja da ostaju upečatljivi u životu drugoga. Bez onih koji istinski ljube ne bi se događalo čudo života ni ljepota ljubavi jer po pravoj ljubavi ljudi mogu biti slobodni, no oni se radije zarobljavaju i daju zarobiti ljudskim osjećanjima koja ih sputavaju.) 4. Šta je uvijek vrednije od zlata? (Ljudi, porodica, prijatelji, domaće životinje, biljke...) 5. Šta znači – nije zlato sve što sja? (Materijalne stvari, sve što možemo kupiti novcem ne može zamijeniti prijatelja, porodicu, kućnog ljubimca, vodu, zrak...).	10
8. Izbor pitanja	Glasanje	Uraditi odabir filozofskog pitanja. Učenici su okrenuti leđima prema pitanjima koja se nalaze na podu. Nastavnik/ica čita pitanja, učenici glasaju za pitanje s podignutim palcem. Najviše glasova ima pitanje: 1. Da li svi ljudi vole nekoga ili nešto?	4
Pauza po potrebi	Ukupno		5

9. Prve misli	Autori izgla-sanog pitanja započinju	<p>Nastavnik/ica ističe da će koristiti sokratovska pitanja za poticanje razgovora i učenike/ice će napominjati da izlaganja započinju početnim frazama:</p> <ul style="list-style-type: none"> • (Šta je ...? Šta čini ...? Da li biste bili ...? Uvijek ili nikada ...? Šta ako ...? Da li je moguće ...? Možemo li ...? Treba li ...? Da li biste radile ...?) Šta je važnije ...?) <p>Autori obrazlažu pitanja:</p> <p>Puno puta dođe do svađa između osoba koje se vole. Na televiziji, u novinama, u pričama nana/baka, mama/tata dolazi do jako ružnih stvari između osoba koje dijele najljepše osjećanje – ljubav.</p> <p>Često se potuku, povrijede fizički jedni druge.</p> <ul style="list-style-type: none"> • To se ne treba događati, trebamo se truditi da sve konfliktne situacije svedemo na najmanju moguću mjeru. Trebamo uvijek voljeti brata/sestru, prijatelje, porodicu, životinje, biljke, itd. • Kroz mnoge aktivnost i načine mi svojim djelima i riječima možemo pomoći da se drugi bolje osjećaju. 	5
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Slijedi javljanje, dijalog, propitivanje – mogući tok propitivanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Šta je ljubav? - „Vjerujem, da će nam ljubav biti pozitivni pokretač svega u životu“. ✓ Nježnost, strpljenje, bol, tuga, sreća, podrška itd. ✓ Postoje razlike u odgovorima između djevojčica i dječaka. ✓ Može li nam neko ponuditi drugo objašnjenje? ✓ Ljubav je odnos između dvije osobe, od kojih svaka istovremeno i voli i biva voljena. ✓ Da li svi vole nekoga ili nešto? <p>Nastavnik/ica: Kada razmišljate o stvarima koje volite? Koliko je to često? Kako se tada osjećate? Šta nam donosi ljubav? Kako pokazujemo ljubav? Koje vrste ljubavi postoje?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ljubav između mame i tate; • Ljubav prema članovima uže i šire porodice; • Ljubav prema životinjama; • Ljubav prema biljkama; • Ljubav prema određenoj vrsti hrane; • Ljubav prema domovini – patriotizam; • Ljubav prema svim ljudima; • Ljubav prema omiljenoj igrački. <p>✓ Da li nas ljubav uvijek usrećuje?</p>	20

11. Završne misli	Pouke	<ul style="list-style-type: none"> Ljubav je odnos između dvije osobe, od kojih svaka istovremeno i voli i biva voljena. „Vjerujem, da će nam ljubav biti pozitivni pokretač svega u životu.“ Ljubav pobjeđuje sve. Da budeš ljubljen, ljubi. 	10
12. Osvrt/planiranje		<p>Učenici s velikom pažnjom prate cijelokupne aktivnosti.</p> <ul style="list-style-type: none"> Kako ste se osjećali u toku ove sesije? Jesmo li poštovali uspostavljena pravila? Do koje mjere smo odgovorili na pitanje? Da li smo bili fokusirani? Šta bismo drugi put uradili drugačije? Koliko smo uspjeli razviti i primijeniti četiri vrste mišljenja tokom propitivanja? <p>Svi učenici će učestvovati u pitanjima, razgovoru, poštovat će postavljena pravila. Svi se trude da iznesu svoje mišljenje. Učenici se trude i pokazuju želju za iznošenjem svojih odgovora i to rade u skladu sa svojim mogućnostima. Mnogo se radi na strpljivosti i slušanju drugih uz korištenje lopdice za razgovor.</p>	6
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			90

TEMA:TUGA/LJUTNJA JU OŠ „Aleksa Šantić“

TEMA 7:TUGA/LJUTNJA

Da li je uredu biti tužan? Ako si ljut na nekoga da li još uvijek možete biti prijatelji?

Ime i prezime autorica:	Naida Gadžo i Sanela Mulaosmanović
Naziv institucije:	JU OŠ „Aleksa Šantić“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Ljutnja	Ako si ljut na nekoga da li još uvijek možete biti prijatelji?	1
2. Priprema (razbijanje treme)		<p>Igra: "Vreća iznenađenja"</p> <p>Opis igre: U platnenoj vrećici su skriveni različiti predmeti. Učesniku se stavi povez preko očiju. Prekrivenih očiju uzima predmet iz vrećice i opipavajući ga nastoji prepoznati o kojem se predmetu radi.</p> <p>ILI</p> <p>Igra: "U ogledalu"</p> <p>Opis igre: Igra se realizira u parovima. Učesnici su okrenuti jedan prema drugom i svaki pokret koji napravi jedna osoba iz para treba da ponovi druga osoba. Nakon deset pokreta uloge se zamijene.</p>	05
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Izlazemo pravila rada, čitamo ih, uočavamo ista ili slična pravila i dogovaramo pravila koja ćemo slijediti.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Svi radimo, aktivni smo. ✓ Pazimo da svojim govorom ne povrijedimo emocije drugih. ✓ Pomažemo jedni drugima. ✓ Cijenimo i pohvaljujemo rad drugih. ✓ Poštujemo sva mišljenja. ✓ Slušamo druge dok govore. Ne upadamo u riječ drugima. ✓ Ako želimo nešto reći, podignemo ruku. ✓ Čekamo svoj red. ✓ U grupama razgovaramo tako da ne ometamo druge u njihovom radu. 	3
4. Stimulus	Čitanje priče	Čitamo priču „Seneka protiv ljutnje“ (Slikovnica Filozofija, ma šta je pak to? 13 priča o antičkim filozofima, B. Ćurko i M. M. Škerbić). Svaki učenik/ica ima pred sobom tekst priče i čitamo redom. Svako čita po dvije rečenice.	3-5
5. Vrijeme za razmišljaj (privatno, zatim javno)	<p>Nalaženje tema/ideja za razgovor</p> <p>Grupisanje ideja</p>	<p>Razmišljamo u tišini o sadržaju priče.</p> <p>Slijedi kratak razgovor o prići:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ O kome se radi u prići? ✓ Šta je primijetio Lucije? ✓ Šta je odlučio da uradi? ✓ Kako je Marko reagovao na početku, a kako poslije? ✓ Kako su se osjećala obojica prijatelja na kraju? <p>Nakon razgovora o prići, svaka grupa izdvaja po dvije „velike ideje“/teme iz stimulusa – nešto o čemu misle da bi bilo zanimljivo razgovarati.</p> <p>Određujemo vrijeme rada.</p> <p>Ideje smo izložili na tablu, pročitali, grupisali iste ili slične ideje, uočili da nema „čudnih ideja“ – ideja koje ne bismo mogli povezati sa stimulusom.</p>	<p>2</p> <p>2</p>

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Svaka grupa dobija zadatak da formuliše po dva filozofska pitanja na papiru A4 formata vezana za izabranu temu. Prije nego što pristupe zadatku, slijedi podsjećanje na razliku između klasičnog i filozofskog pitanja. Dolazimo do odgovora da je to pitanje koje zahtijeva promišljanje i na koje svako može dati svoje mišljenje. Odgovori mogu biti različiti. Određujemo vrijeme za formuliranje pitanja. Nakon formulisanja pitanja, ona su izložena na tablu i pročitana.	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pitanja koja su učenici uspješno formulisali pohvaljena su i učenici su izrazili svoje mišljenje o postavljenim pitanjima. Povezali smo ista ili slična pitanja. Zajedničkom analizom smo izdvojili pitanja koja nisu filozofska pitanja i odgonetnuli zašto to nisu.	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Glasanje za jedno pitanje se odvija tako što se učenici poredaju u krug, leđima okrenuti prema pitanjima; mogu glasati samo za jedno pitanje, podizanjem palca kada pročitam to pitanje.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Sjedamo u polukrug kako bi ostvarili najbolju formaciju za grupnu diskusiju. Grupa koja je formulisala pitanje obrazlaže razloge i motive za postavljanje tog pitanja. Radimo vježbu Konceptualna linija zada podstaknemo kvalitetniji dijalog u kasnijoj fazi. Učenici se redaju u tri linije koje označavaju njihovo mišljenje o tome da li se slažu, ne slažu ili su suzdržani u odnosu na obrazloženo pitanje.	5
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Bacanjem loptice narednom govorniku, nastavlja se diskusija o izabranom filozofskom pitanju. Moguća pitanja facilitatora/ice: <ul style="list-style-type: none">• Zašto tako misliš?• Možeš li to objasniti?• Možeš li dati primjer za i protiv?• Šta možemo zaključiti iz tvoje izjave?	15-20
11. Završne misli	Pouke	Zaključujemo da je tema veoma interesantna, da postoji mnogo argumenata za i protiv.	3
12. Osvrt/planiranje		Svi učenici iznose svoj doživljaj sesije, zapisuju utiske na stiker, a stikere lijepe na tablu. <ul style="list-style-type: none">• Šta je bilo dobro u ovoj sesiji?• Šta bi moglo biti još bolje?• Šta smo danas naučili? Čitamo zapisano.	5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

Seneka protiv ljutnje

Lucije Seneka volio se igrati na ulicama španjolskoga grada Cordobe. Kao i sva djeca, uživao je u igri za svojim prijateljima. Najbolji prijatelj bio mu je Marko. Često su trčali ulicama igrajući se lovice i svih tada poznatih dječjih igara.

Iako mu je bio najbolji prijatelj, Lucije je često kritizirao Marka. Nije mislio ništa loše, samo je htio da njegov prijatelj Marko postane bolji i sretniji. Zašto ga je kritizirao?

Lucije je primijetio kako se Marko srdi zbog neznačajnih stvari i događaja na koje on gotovo da i ne može utjecati. Uistinu! Kada se se igrali lovice, Marko bi se srdio kad bi ga drugi dječak ili djevojčica ušovlje. Kada bi Marku nešto ispalo iz ruke, opet bi se svršte rasradio. Marko se tako srdio na sve i svakoga, zato su ga dječaci i djevojčice smatrali zločestim. Lucije je znao da je Marko dobar, samo što se bezrazložno srdi.

Lucije je tada odlučio objasniti Marku kako je besmisleno srditi se ako te odnab slove u igri lovica. Rekao mu je da je to samo igra. Nekad te vlete brzo, a nekad te ne slove. Besmisleno je srditi se. Kad mu je to rekao, Marko se srdio na Luciju nekoliko dana, nije se htio čak ni igrati s njim. Lucije je bio uporan i svaki put, kad bi se ovaj rasradio, objašnjavao mu je kako je njegova ljutnja bezrazložna. Marko bi se srdio još i više na Luciju dok je morao slodati njegova objašnjenja.

26 | Seneka

Nakon nekoliko mjeseci, Marko se ipak počeo rjeđe srditi. Prestao je čak i kad ga je Lucije kritizirao. Lucije je bio uporan, a Marko sve manje srdit. Nakon skoro godinu dana, Marko se potpuno prestao srditi. Lucije ga je tada pitao je li sada sretanjem te mu rekao kako je on pomogao da se prestane srditi. Marko nije odgovorio, ali Lucije je bio zadovoljan sobom i svojim stvarim, nekad srditišnjim prijateljem.

PITANJA UZ PRIČU :

Je li Lucije bio u pravu kad je tvrdio da se Marko ljuti na nebitne stvari?

Je li Lucije dobro učinio što je kritizirao Marka? Zasto?

Kada se ti ljutis bez dobrog razloga?
Koji bi bili dobri razlozi za ljutnju?

Čemu služi ljutnja?

Je li se bolje ljutiti ili ne ljutiti? Zasto?

Fakti uz priču:

- Lucius Annaeus Seneca rođen je 4. godine prije Krista, a umro je 65. Godine poslije Krista.
- Osim filozofskih djela pisao je i tragedije. Najpoznatiji je rimski stolik.
- Seneka je bio savjetnik rimskog cara Nerona.
- Njegove najpoznatije izreke su: "Ljudski je griješiti", "Najbolji lječak za ljutnju je njen kašnjenje", "Želja za zdravljem je pola zdravlja", "Istinska sreća moguća je samo ako uživamo u sadašnjosti bez straha od budućnosti".

TEMA 8: SREĆA

Šta je sreća? Šta nas čini sretnima?

Ime i prezime autorica:	Đenita Ibrišimbegović i Emila Kunto
Naziv institucije:	JU OŠ „Hrasno“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Mjesto:	Sarajevo
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Sreća	Propitivanje o emociji sreće. Šta je sreća? Šta nas čini sretnima?	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra „Potres“	Učenike podijelite u grupe. U svakoj je grupi troje učenika. Jedan učenik/ica ne pripada niti jednoj grupi. U svakoj grupi dva učenika stvaraju kuću tako da su okrenuti jedan prema drugome i drže se za ruke stvarajući ispred sebe zatvoreni prostor. Treći je učenik/ica stanovnik te kuće (nalazi se u kući – zatvorenom prostoru). Učenik koji nema grupu počinje igru postavljajući jedan od tri zadatka, odnosno, naredbe: „Kuće mijenjaju stanare“ – znači, da stanari ostaju na mjestu, a kuće traže drugog stanara, „Stanari mijenjaju kuće“ – kuće ostaju na mjestu, a stanari traže nove kuće te „Potres“ – sve formacije se razbijaju i slazu se nove. Pri svakoj naredbi „višak“ sudjeluje u igri i traži svoju kuću, a onaj ko ostaje izvan grupe daje novu naredbu.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Pravila ponašanja zajednički donosimo s učenicima i nekolicinu zapisujemo na tabli. Pažljivo slušaj druge. Priča samo onaj kod koga je loptica. Ne prekidaj druge dok govore. Svi učestvujemo u razgovoru. Poštuj sagovornika.	3
4. Stimulus	Prezentacija	Animirani film. Naslov: Kindness & Joy. Link: https://www.youtube.com/watch?v=ZXcTvbLwsRs	5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Teme za razgovor su: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ljubav; ✓ Upornost; ✓ Sreća; ✓ Usamljenost; ✓ Zalaganje; ✓ Dobrota. Nakon preklapanja, prelazimo na sljedeći korak.	4

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Od parova smo formirali grupe od po četiri učenika. Učenici trebaju da postave pitanja. Učenici zapisuju pitanja – jedno pitanje na jedan papir. ✓ Koliko je sreća važna? ✓ Da li sreća uvijek dobro dođe? ✓ Da li trebamo uvijek pomagati drugima?	10
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pitanja čitamo naglas, učenici su pohvaljeni za svoj trud i zalaganje.	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Učenici glasaju, tako što su okrenuti leđima od pitanja, dizanjem desnog palaca. Izglasano je sljedeće pitanje: KOLIKO JE SREĆA VAŽNA?	5
Pauza po potrebi		Ukupno	35
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Učenica koja je u svojoj grupi postavila ovo pitanje treba i da objasni zašto ga je postavila.	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Uz diskusiju i razgovor moguće je doći do novih pitanja: ✓ Šta je sreća? ✓ Šta nas čini sretnima? ✓ Koliko nam je važno da budemo sretni? ✓ Šta je za tebe sreća? Navedi primjer. ✓ Koliko je zapravo sreća važna u životu ljudi? ✓ Da li je sreća najvažnija stvar u životu? ✓ Koliko ste vi sretni?	18-20
11. Završne misli	Pouke	Učenici mogu da urade ilustraciju sreće likovnim jezikom na temu: Šta te čini sretnim? Propitivačku sesiju završavamo veselom pjesmom: „Kad si sretan“.	
12. Osvrt/ planiranje			5

TEMA: SREĆA JU OŠ „Hrasno“

ŠTA TREBA DA ČINIM? (VRIJEDNOSTI, VRLINE, PRAVILA)

TEMA 9: HRABROST

Šta je hrabrost? Ko je hrabar? Može li se hrabar čovjek ponekad ponašati kukavički?

Ime i prezime autorica:	Muamera Masnopita i Sedina Spahić
Naziv institucije:	JU OŠ „Podlugovi“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema		Hrabrost	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Hrabrost	<p>Igrica „Voće i povrće“</p> <p>Obraći svih boja su poredani po podu. Učenici stoje oko obruča. Facilitator/ica kaže neku vrstu voća ili povrća (npr. banana, paradajz, kukuruz). Zadatak učenika je da stanu u obruč koji je iste boje kao voće ili povrće koje je facilitator/ica izgovorio/la. Učenici koji nisu stigli da uđu u obruč trebaju uraditi po pet čučnjeva.</p>	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Učenici predlažu pravila koja trebamo poštovati dok razgovaramo. Pravila zapisujemo na pano krupnim slovima. Ako smo na ranijim časovima dogovorili pravila ponovimo ih i razmislimo trebamo li nešto dodati.</p> <p>Prijedlog pravila:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dok jedna osoba govori ostali je pažljivo slušaju i šute. ✓ Kad hoćemo da govorimo javljamo se dizanjem ruke. ✓ Ustupamo riječ onima koji nisu ranije govorili. ✓ Ne upadamo drugima u riječ. ✓ Međusobno se ophodimo ljubazno i s poštovanjem. ✓ Uvažavamo tuđe mišljenje. 	3

TEMA: HRABROST JU OŠ „Podlugovi“

4. Stimulus	Prezentacija	Mogućnost izbora jednog od sljedeća dva stimulusa: 1. Tekst „Hrabri miševi“ (tekst u prilogu) 2. Pip, a Southeastern Guide Dogs Short Film Kratki film. Naslov: Pip, a Southeastern Guide Dogs. Link: https://www.youtube.com/watch?v=7PkQK9X3j84	3-5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Ostavljene su dvije minute za razmišljanje, da svako pojedinačno razmisli u tišini. Učenici su podijeljeni u parove. Svaki par je dobio papir A4 formata i marker. U parovima razgovaraju o mogućim idejama iz priče, zapisuju ideje. Pretpostavljene ideje su: <ul style="list-style-type: none"> ✓ hrabrost, ✓ kukavičluk, ✓ opstanak, ✓ upornost, ✓ ideja. Jedna ideja, jedan papir. Svaki par piše po jednu ideju. Kad svi završe ideje će staviti na pod. Razgovarat ćemo o svakoj ideji, o svakoj napisanoj riječi, zašto su odabrali tu riječ, gdje su u priči to pronašli... Ako su neke ideje iste ili slične, grupišemo ih.	2 2
6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Parovi se vraćaju na mesta. Sljedeći njihov zadatak jeste da razmisle, te da na osnovu ideja napišu filozofsko pitanje. Facilitator/ica nadgleda parove u pisanju filozofskih pitanja, eventualno dodatno pojašnjava. Kad svi završe, pitanja postavljaju na pod. Moguća filozofska pitanja: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kada za nekog kažemo da je hrabar? ✓ Kada za nekog kažemo da je kukavica? ✓ Je li opasno uvijek biti hrabar? ✓ Može li se hrabar čovjek nekad ponašati kao kukavica? ✓ U kojoj mjeri mudrost može riješiti problem? ✓ U kojoj mjeri je hrabrost važna za opstanak? Po potrebi se definišu ključni koncepti i pojašnjavaju pitanja.	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Eliminišemo pitanja koja nisu filozofska. Ako ima istih ili sličnih pitanja grupišemo ih, i preformulišemo ih, ako je to potrebno i ako se svi slažu.	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Glasanje je tajno. Pitanja čitamo i svako pitanje označimo brojem. Koliko ima pitanja, toliko ima i brojeva. Facilitator/ica podijeli svakom učeniku stiker. Njegov zadatak je da napiše broj pitanja, za koje glasa. Kada zalijepimo stikere na tablu, broj pitanja će ostati skriven. Tek kada svi glasaju, facilitator/ica grupiše brojeve i dobijamo pobjedničko pitanje.	3
Pauza po potrebi	Ukupno		30

9. Prve misli	Autori izgla-sanog pitanja započinju	<p>Autor odabranog pitanja započinje dijalog tako što će pojasniti zbog čega mu se baš ovo pitanje činilo najrelevantnijim i najzanimljivijim za raspravu.</p> <p>Konceptualna linija:</p> <p>Facilitator/ica poziva učenike da odaberu jednu od pozicija. Svi učenici koji misle da su hrabri u svakoj situaciji treba da stanu u krugove crvene boje (desna strana), ako misle da su kukavice u svakoj situaciji treba da stanu u krugove žute boje (lijeva strana), a učenici koji se nekad ponašaju hrabro, a nekad kukavički, treba da stanu u zelene krugove (sredina). Po jedan učenik iz svake grupe objašnjava zašto je stao na tu stranu.</p>	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Propitivanje se nastavlja dalje, a riječ dobija ko je digao ruku i tako dalje.</p> <p>Govori onaj ko u ruci ima lopticu, lopticu šalje onome ko je digao ruku.</p> <p>Facilitator/ica podsjeća na pravila, pokušava produbiti razgovor nekim potpitanjima poput:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Zašto tako misliš? ✓ Koji su razlozi tvoje tvrdnje? ✓ Možeš li to pojasniti? ✓ Može li neko navesti primjer? ✓ A šta ako je ovakva situacija...? ✓ U čemu se vaše mišljenje razlikuje? <p>Na sredini propitivanja facilitator/ica učenike podsjeti šta su sve govorili u kratkim crtama i nastave s razgovorom.</p>	18-20
11. Završne misli	Pouke	<p>Završnu misao, tj. šta bi bio jedan od "odgovora" na postavljeno filozofsko pitanje, odnosno, jedno viđenje situacije svaki će učenik napisati na stikeru.</p> <p>Stikere zaliđepimo na pano. Čitamo, nakon čitanja može neko usmeno dodati ako misli da bi se još neka završna misao mogla reći, a nije je niko napisao.</p>	3
12. Osvrt/planiranje			5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

Prilog (stimulus)

Hrabri miševi

Bila jedna mačka koja je povazdan lovila miševe u žitnici.

Jednoga dana miševi sazvase sastanak da bi proviječali o tom kako stati ukraj tom zlu. Svaki miš bijaše smislio neki način kako da se pleme miševa odbrani od zlotvora mačke.

Razgalamili se miševi, dali se u ciku.

– Ovako se dalje ne može! – civilili su.

– Nešto se mora poduzeti!

– U pitanju je naš opstanak, braćo! – cičali su.

– Radi se o pomoru i smaku mišjega roda!

Kad se graja malo stišala, progovori jedan stari, sivi miš:

– Predlažem da me saslušate, jer sam se domislio način kako riješiti naše pitanje!

– Čujmo, čujmo! – oglasiše se svi.

– Treba objesiti zvonce oko mačkina repa, pa kada budemo čuli zvonce, znat ćeemo da se ona približava i na vrijeme ćemo se sakriti.

– Izvrsna zamisao! – povikaše miševi. – Divno, divno!

Jedan hrabri dobrovoljac potrča da donese zvonce.

– Tko je od vas hrabar da objesi zvonce mački oko repa? – upita stari miš.

Svi se razbježaše po rupama.

TEMA 10: PRAVEDNOST

Šta je pravednost? Šta znači da je nešto fer? Da li je uvijek pravedno da svi dobiju isto?

Ime i prezime autorica:	Đenana Hamzić i Nejra Popara-Vragović
Naziv institucije:	OŠ „Mula Mustafa Bašeskija“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Pravednost	Propitivanje o pravednosti. Šta znači pravednost? Da li je dobro uvijek biti pravedan? U kojoj mjeri pravednost vlada u današnjem svijetu?	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Senzorna igrica	Učenici ponavljaju dogovorene radnje u ritmu pjesmice (pljesak, pucketanje prstima, lupkanje po koljenima...) po uputi iz YouTube videa. Trude se da budu tačni i da uživaju u pjesmi. Pjesma pod nazivom "Clap Clap Sound" dostupna na linku: https://www.youtube.com/watch?v=6UYnHJqo7_4	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Klupe su postavljene u polukružnu formaciju. Učenike dijelimo u grupe i dajemo jasne upute za rad. Određujemo vođu i zapisničara grupe. Ponavljamo školska pravila i pravila rada u grupi koja zapisujemo na tabli. a) Ne upadamo drugima u riječ. b) Radimo u tišini. c) Poštujemo tuđa mišljenja. d) Radimo zajedno. d) Pričamo kada imamo loptu u ruci.	3

TEMA: PRAVEDNOST OŠ „Mula Mustafa Bašeskija“

4. Stimulus	Youtube video	<p>Kratki video. Naslov: A child has nothing to eat at school. Link: https://www.youtube.com/watch?v=tWXkX9axcWs</p> 	3-5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	<p>Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja</p>	<p>Slijedi grupni rad. Na osnovu pregledanog videa učenici na list papira zapisuju ideje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - SIROMAŠTVO - PRAVEDNOST - EMPATIJA - DIJELJENJE - PRIJATELJSTVO - POTREBE - RAZUMIJEVANJE 	<p>2</p> <p>2</p>
6. Formulisanje pitanja	<p>Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta</p>	<p>Na osnovu ponuđenih ideja, učenici pišu filozofska pitanja na nove unaprijed pripremljene listove.</p> <p><i>Jedan papir – jedno pitanje.</i></p>	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	<p>Ponoviti razliku između konkretnih i filozofskih pitanja. Na filozofska pitanja iznosimo što više mišljenja, ne nudimo tačan odgovor.</p> <p>Navoditi učenike na postavljanje filozofskih pitanja.</p> <p>Ponuđena pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trebamo li uvijek dijeliti sa drugima? - Šta znači nešto pravedno podijeliti? - Da li je pravedno da neko ima sve, a neko ništa? - Možemo li pravednim ponašanjem zadovoljiti potrebe sve djece? - Ispaštaju li djeca zbog nepravednih odluka svojih roditelja? - Mogu li ljudi kroz donošenje odluka pokazati svoje pravo lice? - Šta znači biti pravedan, a šta nepravedan? - Ko odlučuje o tome šta je pravedno? 	2

8. Izbor pitanja	Glasanje	<p>Na osnovu ponuđenih pitanja, glasanjem svih učenika (dizanjem palca za jedno odabranovo pitanje), biramo pitanje o kojem želimo diskutovati. Napominjemo učenike da mogu dati samo jedan glas.</p> <p>Izabrano pitanje:</p> <p>- <i>Da li je pravedno da neko ima sve, a neko ništa?</i></p>	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	<p>Po izglasanim pitanju, članovi grupe su nam objasnili zašto su napisali baš to pitanje i o čemu bi voljeli da razgovaraju sa svojim drugarima u diskusiji koja slijedi.</p> <p>Slijedi diskusija.</p>	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>U razgovor su uključeni i učenici iz drugih grupa i veoma uspješno su iznosili svoje mišljenje. Dobacivali su opticu jedni drugima i trudili se da poštuju pravila.</p> <p>Tokom diskutovanja došli smo i do novih pitanja o kojima vrijedi prodiskutovati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smatramo li da bi svijet bio bolji kada bi svi imali podjednako? - Da li je fer da svi ljudi imaju ista primanja/zaradu? - Smatramo li da vredniji ljudi zaslužuju više? - Da li se trud uvijek isplati? 	20-30
11. Završne misli	Pouke	<p>Na osnovu diskusije zaključujemo, da svakako, nije fer da neki ljudi imaju sve, a neki ništa. Nije uredno, pogotovo u porodicama sa djecom, da ljudi nemaju osnovne potrepštine za život kao što je bio slučaj u videu s početka časa (potreba za hranom). Smatramo, da bi bilo idealno da su ljudi plaćeni pravedno za poslove koje obavljaju te da se svakom čovjeku pruži šansa da radi ono u čemu se najbolje snalazi i gdje može pokazati svoj maksimalni potencijal.</p> <p>Treba svakako spomenuti države u kojima vlada veliko siromaštvo i gdje je veliki broj smrtnosti upravo zbog gladi. Tako nešto ne bi trebalo da se događa u današnjem vremenu. Smatramo, da se svi mi, kao zajednica koja živi na planeti Zemlji, trebamo potruditi svim silama da stanemo u kraj takvih tragedijama.</p> <p>Također, treba spomenuti kako smo mišljenja da vrijedne ljude treba svakako nagraditi za njihov trud, rad, zalaganje i doprinos zajednici te da je izuzetno bitno da se takve individue osjećaju cijenjeno u društvu.</p> <p>Nakon što smo iznijeli sva mišljenja i čuli mišljenja svojih drugara, napravili smo konceptualnu liniju (postavljen je štrik za preskakanje na pod) i zadatak je bio da se učenici opredijele gdje će stati.</p> <p>Desno – smatram, da je pravedno da neko ima sve, a neko nema ništa.</p> <p>Lijevo – smatram, da je nepravedno da neko ima sve, a neko nema ništa.</p> <p>Svi učenici su stali lijevo.</p>	10

12. Osvrt/ planiranje		<p>Na kraju zapisničarka nizom pitanja na koje odgovaraju svi učenici radi kratki osvrt na urađeni čas.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da li smo poštovali donesena pravila na početku časa tokom današnje diskusije? - Da li ste se osjećali slobodno da podijelite svoje mišljenje s ostalim drugarima u razredu? - Postoji li nešto što biste promijenili i uradili drugačije naredni put? - Da li ste nakon diskusije naučili nešto novo i došli do nekih novih saznanja koje ćete koristiti u budućnosti? <p>Učenici završavaju čas s mnoštvom novih ideja i sa željom za novim časom urađenim na ovaj način.</p>	15
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			90

TEMA: PRAVEDNOST OŠ „Mula Mustafa Bašeskija“

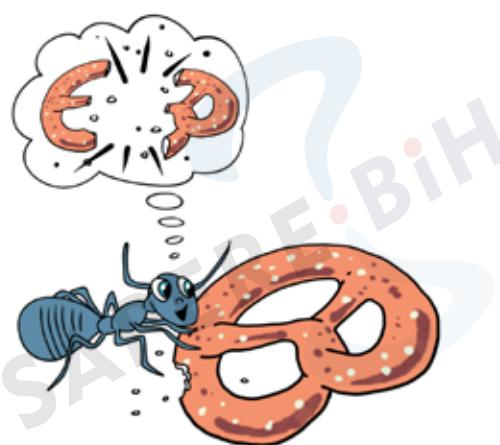
Tema 11: PRIJATELJSTVO

Šta nekoga čini dobrim prijateljem? Šta je povjerenje? Šta znači odnositi se prema nekome dobro ili loše? Može li se narušeno prijateljstvo popraviti?

Ime i prezime autorice:	Lejla Omeragić
Naziv institucije:	JU OŠ "Porodice ef. Ramić"
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
I. Koncept/tema	Prijateljstvo	Propitivanje značaja prijateljstva i prijateljskih odnosa među učenicima.	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra: Životinjsko carstvo	Najavljujem igru „Životinjsko carstvo“. Djeca stanu u krug, a u sredini kruga se nalazi šarena kutija u kojoj su stikeri s nazivima različitih životinja. Zadatak svakog učenika jeste da priđe kutiji, izvadi iz nje određeni stiker, pročita ime životinje i onda svi zajedno oponašaju zvukom ili pokretom određenu životinju. Facilitator/ica započinje i demonstrira igru, a zatim djeca nastavljaju igru. Igra traje pet minuta.	5

3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Ističemo i obrazlažemo važno pravilo SJOGIT (Samo jedna osoba govori u istom trenutku). Zajednički dogovaramo ostala pravila koja će nam pomoći da čas protekne u što boljem redu. Potaknula sam učenike na razmišljanje kako bi se trebali ponašati te su sami davali prijedloge pravila:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Trebamo biti pažljivi prema drugima. ✓ Trebamo slušati jedni druge. ✓ Ne govoriti dok ne dobiješ lopticu. ✓ Nadovezivati se na govor drugih. ✓ Poštovati mišljenje sagovornika. ✓ Započinjati sa „slažem se“ ili „ne slažem se“, „ja mislim“... <p>Dogovara se sistem uzimanja riječi. Za „mikrofon“ smo odabrali Milkicu.</p> <p>Dijelimo ih u grupe.</p>	5
4. Stimulus	Prezentacija	Najavila sam čitanje teksta. Stimulus je bio tekst „Pernica“. Čitam tekst.	3
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	<p>Dato je vrijeme za razmišljanje kako bi „sredili“ svoje misli. Kažemo im da razmisle o čemu govori tekst i na šta ih prvo asocira. Tu svoju misao trebaju predstaviti u jednoj riječi. Dajemo im uputu da se dogovore u grupi i da svaka grupa napiše jednu temu na papir.</p> <p>Velike ideje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ prijateljstvo, ✓ optužba, ✓ ljutnja, ✓ tuga, ✓ izvinjenje, ✓ praštanje. <p>Nakon toga papire s idejama postavljamo na pod. Svi učenici prilaze kako bismo analizirali date teme i uvidjeli da li imaju istih ili sličnih.</p> <p>Ako ima onih koje su iste treba ih spojiti.</p> <p>Vraćaju se na svoja mesta kako bi prešli na formulisanje filozofskog pitanja na osnovu datih ideja.</p>	2

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Grupe dobijaju zadatak da formulišu filozofsko pitanje na osnovu ponuđenih tema. Već znaju razliku između „običnog“ i filozofskog pitanja, ali sam opet naglasila da vode računa o tome. Pristupili su radu, a ja sam obilazila grupe, nudeći pomoć. Međusobno su se konsultovali i postavili filozofska pitanja. ✓ Samostalno su postavili sljedeća filozofska pitanja: Da li prijatelji uvijek trebaju praštati? ✓ Da li je uvijek opravdano optužiti bez provjere? ✓ Da li je izvinjenje dovoljno za nastavak prijateljstva? ✓ Da li se prijatelji trebaju optuživati? ✓ Da li je samo izvinjenje dovoljno za praštanje? ✓ Može li se prijateljstvo nastaviti nakon velike optužbe? 	5
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	<p>Postavili smo sva pitanja na pod i učenici su prišli kako bi ih analizirali. Pročitali smo sva pitanja i pohvalili ih kao dobro formulisana. (Ako je nekome nešto nejasno može pitati učenike koji su formulisali pitanje da ga pojasne.)</p> <p>Ako su pitanja jasna, mogu preći na odabir.</p>	4
8. Izbor pitanja	Glasanje	Prelazimo na fazu glasanja tako što postavljamo šest ponuđenih pitanja, a učenici stanu u liniju iza odabranog pitanja. Pitanje iza kojeg je stalo najviše učenika je ustvari bilo odabранo pitanje. To pitanje glasi: „Da li prijatelji uvijek trebaju praštati?“ Djeca su stala u konceptualnu liniju.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	28
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Krećemo na propitivanje. Autori izglasanih pitanja otvaraju diskusiju tako što pojašnjavaju pitanje koje su formulisali.	3

TEMA: PRIJATELJSTVO JU OŠ "Porodice ef. Ramić"

10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Nastavili smo filozofsko propitivanje. Javliali su se sami (podizanjem ruke), a riječ bi dobili kada bi dobili i Milkicu od druga koji je prije njih govorio. Učenik koji završi izlaganje bira sljedećeg sagovornika, uzimajući u obzir mogućnost da svi „dobiju riječ“. Naglašavamo da obrazlažu svoje mišljenje, to je jako bitno, naročito, ako se ne slažu s mišljenjem onog ko je ranije govorio jer time neće povrijediti njegovo/njeno mišljenje, da se nadovezuju na govor druga/drugarice koji/je već dao/la svoje mišljenje sa <i>slažem</i> se ili <i>ne, mislim da...</i></p> <p>Pravilo „loptice“ su poštivali i čak jedni druge opominjali, ako neko prekrši to pravilo. Jako je bitno da slušaju jedni druge.</p> <p>Podstičemo ih da se svi uključe u raspravu.</p> <p>Ako propitivanje postane suhoparno ili krene u pogrešnom pravcu treba ga facilitator/ica usmjeriti rezervnim pitanjima koje će pripremiti. Također, razgovor treba produbiti pripremljenim planom diskusije, ako je to potrebno, pitanjima:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Zašto tako misliš? ✓ Koji su razlozi tvoje tvrdnje? ✓ Možeš li to pojasniti? ✓ Može li neko navesti primjer? ✓ A šta ako je ovakva situacija? ✓ Da li neko misli drugačije? 	20
11. Završne misli	Pouke	Nakon propitivanja, učenici daju svoje zaključke. Smatraju, da prijatelji ne trebaju uvijek oprostiti. Praštanje zavisi od načina na koji se osoba izvini i pokaže da li joj je zaista žao zbog njenog postupka tj. da li je iskreno izvinjenje i da li se kaje. Ako je izvinjenje neiskreno, sigurno, će to ponavljati ne razmišljajući o prijateljstvu. Prijateljstvo može da bude i neiskreno.	4
12. Osvrt/planiranje		<p>Ponovo stajemo u konceptualnu liniju i želimo znati da li je neko promijenio svoje prвobitno mišljenje. Većina jeste, sada misle da prijatelji ne trebaju uvijek da praštaju.</p> <p>Dajemo osvrt i na naš rad – moguća pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Da li smo potpuno poštivali pravila? ✓ Da li smo bili aktivni, pratili jedni druge i nadovezivali se na tuđe mišljenje? ✓ Da li smo poštivali pravilo loptice? ✓ Da li smo obrazlagali svoje misli, poštujući mišljenje drugih? ✓ Da li smo svi učestvovali u filozofskom propitivanju? 	5
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

Prilog

Pernica

Dječaci iz ulice su svaki dan išli skupa u školu. Emir i Amar su čak i sjedili skupa.

Jednog dana prije početka časa, Emir je izvadio pernicu na sto, a Amar nije mogao da pronađe svoju. Pogledao je u Emirovu pernicu i rekao: „To je moja perница. Uzeo si je!“

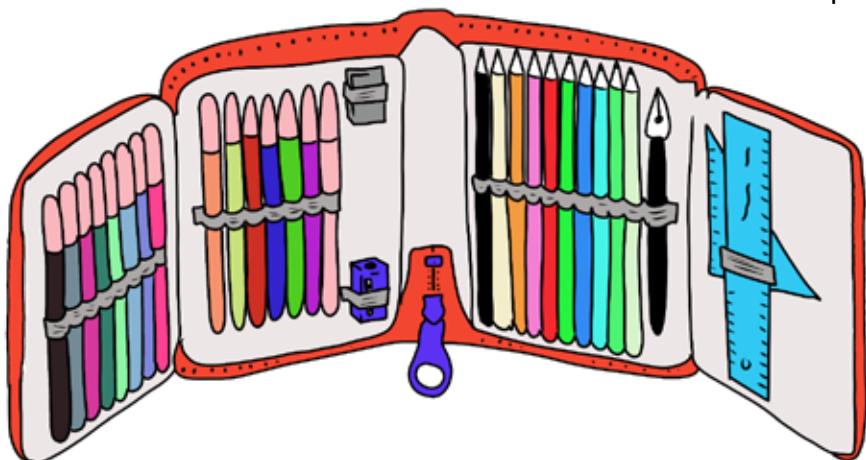
Emir, sav u čudu je rekao: „Nisam, mama mi je kupila novu.“

„Moja je“, reče Amar i ode od Emira. Emir je bio tužan što je optužen za krađu i što je ostao sam da sjedi. Na povratku iz škole svi dječaci su se odvojili od Emira i išli sa Amarom. Emir je bio sam.

Sutradan je Emir sjeo na svoje mjesto misleći kako će opet biti sam, ali Amar je došao i sjeo pored njega. Ništa nije govorio, samo je izvadio svoju pernicu, koja je bila ista kao Emirova. „Izvini“, reče Amar, „zaista sam mislio da je moja“. Emir se samo nasmijao i zagrlio Amara.

Amar je predložio Emiru da se nakon nastave provozaju na biciklima, što su i učinili. Uživali su u vožnji po svom brdovitom naselju, razgovarali o važnim temama i dogovorili se da će uvijek razmisljiti prije nego što nešto kažu jedan drugom.

Tekst napisala Lejla Omeragić

TEMA: LAGANJE I/ILI KRAĐA JU "Treća osnovna škola" Iliđa

TEMA 12: LAGANJE I/ILI KRAĐA

Da li je ikada prihvatljivo lagati ili krasti? Šta znači biti dobar čovjek? Da li dobar čovjek nekada može slagati?

Ime i prezime autorica:	Lejla Vehabović-Vahida i Irma Ahmić
Naziv institucije:	JU "Treća osnovna škola" Ilijadža
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Laganje i/ili krađa	Da li je ikada prihvatljivo lagati ili krasti? Šta znači biti dobar čovjek? Da li dobar čovjek nekada može slagati ili ukrasti? Da li je to ikada opravdano?	5
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra: „Nikad nisam...“	Stolice za učenike su poredane u krug. Učenici sjede na stolicama. Jedan učenik koji stoji u sredini kruga započinje igru. Igra se na sljedeći način: Učenik/ica koji se nalazi u krugu izgovara rečenicu „Nikad nisam...“, a zatim kaže nešto što nikad nije uradio/la. Učenici koji sjede na stolicama, a na koje se ta tvrdnja odnosi, odnosno, koji također, nikad nisu uradili to što učenik koji stoji na sredini kruga govori, ustaju sa svog mjeseta i brzo pronalaze slobodnu stolicu na koju će sjesti. Učenik/ica koji ostane bez mjesta, stoji u sredini kruga i govori „Nikad nisam...“. Prilikom ove igre učenici moraju promijeniti mjesto na kojem su sjedili.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Postavljamo pravila koja trebamo poštovati prilikom propitivanja. Učenici zapisuju svoja pravila na papiru, a potom ih ističemo na hamer ili školsku tablu. Pravila bi na kraju trebala izgledati ovako:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Slušaj druga dok govori pa će i on tebe slušati. ✓ Poštuj sagovornika i njegove emocije. Sačekaj svoj red za izlaganje. ✓ Obrazloži svoje mišljenje. ✓ Nemoj se ljutiti ako se neko ne slaže sa tobom. <p>Nakon toga dogovaramo sistem javljanja za riječ. Svi se slažemo da ćemo sejavljati tako što podizemo ruku.</p>	5
4. Stimulus	Članak iz stvarnog života „Fikret ide u zatvor zbog tri metra drva“	<p>Tekst stimulus u prilogu:</p> <p>Učenici naglas čitaju po dvije rečenice iz članka. Ako neko od učenika ne želi da čita, izjavom „dalje“ preskace svoj red.</p>	10
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	<p>Učenici kratko razmišljaju o pročitanom članku, a potom podijeljeni u parove predlažu velike ideje. Ideje zapisuju na papir.</p> <p>Ideje koje bi učenici mogli izvući iz pročitanog članka su sljedeće: krađa, opstanak, snalaženje, ljubav, kazna, neimaština, gubitak, tuga, nesreća, nepravda.</p> <p>Iste pojmove slažemo jedan ispod drugog te pokušavamo grupisati povezane pojmove.</p>	3

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepata	<p>Učenici su podijeljeni na grupe od tri do četiri člana. Oslanjajući se na ideje koje su prethodno generisali, a nakon mog pojašnjenja, učenici u timovima formulišu pitanje za diskusiju. Svaki tim zapisuje po jedno pitanje na papir A4 formata, zatim ga čita, a onda odlaže na pod da ih svi vide. Jedan član tima pojašnjava svoje pitanje.</p> <p>Procjenjujemo da li su pitanja pravilno postavljena. Dajemo sugestije učenicima koji nisu najuspješnije postavili svoje pitanje.</p> <p>Moguća pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Da li je ikada opravdano uzeti nešto što nije naše? ✓ Da li dobar čovjek nekada može ukrasti? ✓ Tjera li nas nepravda da nekada učinimo nešto što nije ispravno? <p>Učenicima treba dati priliku da pitaju ako im nešto u postavljenim pitanjima nije baš najjasnije.</p>	10
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Učenici uvijek imaju dosta ideja i pitanja pa ih s razlogom treba pohvaliti. Pohvaliti timove, njihov timski rad, način razmišljanja i sposobnost logičkog zaključivanja.	3
8. Izbor pitanja	Glasanje	<p>Glasamo po sistemu da djeca stanu iza pitanja za koje smatraju da trebamo o njemu razgovarati.</p> <p>Izabrano pitanje ističemo na školskoj tabli.</p>	2
Pauza po potrebi		Ukupno	45
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Jedan član odabranog pitanja obrazlaže razloge i motive za postavljanje pitanja.	5
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Autor pitanja započinje diskusiju dobacujući loptu učeniku koji se javio za riječ.</p> <p>Izlagač bira osobu koja sljedeća govori. Istimemo da moramo biti fer i da trebamo pružiti šansu da svi koji žele imaju priliku da kažu svoje mišljenje, te da ne mogu govoriti uvijek iste osobe. Učenici poštuju pravila, i strpljivo čekaju loptu da bi iznijeli svoje mišljenje.</p> <p>Dodatna pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Šta je krađa? ✓ Da li ikada smijemo krasti? ✓ Može li krađa utjecati na naš status u društvu i kako? ✓ Koji su još primjeri neodgovornosti koji mogu utjecati na naš status u društvu? 	30
11. Završne misli	Pouke	Iz cjelokupne diskusije izvlačimo pouke. Ključne misli zapisujemo na tablu tokom diskusije. Zamolit ćemo nekoga od učenika da nam ih pročita.	5
12. Osrvrt/ planiranje		<p>Na kraju se obavezno osvrćemo na naš rad i ponasanje u toku sesije.</p> <p>Da li smo i u kojoj mjeri poštivali naša pravila?</p> <p>Da li smo dobili odgovor na naše pitanje?</p>	5
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			90

Prilog (stimulus):

Fotografija na kojoj se otac opršta od uplakane kćerke uoči odlaska u zatvor postala je viralna, obišla društvene mreže, te izazvala gnjev i zaprepaštenje mnogih ljudi i dotakla njihova srca. Iako je nelegalno usjekao drva, u zatvoru je tako završio čovjek koji ih je na leđima nosio kući da njegova siromašna porodica ne bi još više patila zbog hladnoće.

Dedićeva supruga Ramiza potvrdila je ovu informaciju, te istakla kako je ostala sama da brine o troje maloljetne djece: dvije kćerke, koje pohađaju osmi i deveti razred osmogodišnje škole, i sinu koji ide u peti razred. Očajna žena nam je rekla kako je jedini izvor prihoda za ovu porodicu mjesecačna pomoć u iznosu od 50 maraka, koju Dedić dobija na ime ratne invalidnine s obzirom na to da je nekoliko puta ranjavan u proteklom ratu.

Dodaje kako je prije tri godine njen suprug s još nekolicinom mještana iz Bužima otišao da usječe drva, te da su to učinili kako bi obezbijedili ogrev za svoje porodice. "Zaustavila ih je policija, svi su se drugi izvukli, a sva krivica je pala na moga Fikreta."

Novca za drva nismo imali i to je bio jedini način da se obezbijedimo za zimu. Bilo je suđenje i on nije imao novca da plati odštetu, pa je na kraju morao u zatvor", kazala nam je Ramiza. Dodaje kako je prije godinu dana njen suprug privremeno počeo raditi u lokalnom komunalnom preduzeću, te da se jednom prilikom okliznuo, pao i zadobio potres mozga i lom lijeve noge, zbog čega mu je ugrađena željezna šipka. Od tada ima umanjene radne sposobnosti i nije u stanju da obavlja teže fizičke poslove.

Majka i troje maloljetne djece su na ovaj način ostali bez hranitelja, a skromna novčana pomoć ni izbliza nije dovoljna da zadovolji sve potrebe ove siromašne porodice. Prijatelji i poznanici Fikreta Dedića organizovali su humanitarnu akciju kako bi prikupili neophodnu pomoć za ovu porodicu.

Učenici naglas čitaju po dvije rečenice iz članka. Ukoliko neko od učenika ne želi da čita, izjavom „dalje“ preškače svoj red.

TEMA: LAGANJE I/ILI KRAĐA JU "Treća osnovna škola" Ilijadža

TEMA 13: EMPATIJA

Šta je empatija? Da li se empatija uči ili se rađamo empatični? Da li samo čovjek može biti empatičan?

Ime i prezime autorice:	Irma Ahmić
Naziv institucije:	JU „Treća osnovna škola“ Ilijadža
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min
I. Koncept/tema	Empatija	Razgovaramo o situacijama koje su im se desile, a koje su ostavile neki trag na njima. Da li su imali nečiju podršku kada im je bilo teško ili kada su pokušavali da riješe neki problem? Koliko im je ta podrška značila? Da li su oni nekome pružili podršku, i kako su se osjećali kada su pomagali nekome da riješi neki problem?	4

2. Priprema (razbijanje treme)		Igra: „Abeceda prezimena“. Učenici sjede na stolicama poredanim u krug. Zadatak je da učenici redom izgovore svoje prezime, nakon čega se raspoređuju u krug abecednim redom. Unaprijed određeno mjesto na kojem počinje abeceda. Rezultat se provjerava još jednim izgovaranjem prezimena u krug. Pogreške se ispravljaju dok se abeceda ne posloži kako treba.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Određujemo pravila ponašanja kako bi filozofsko protiviranje bilo što prijatnije i produktivnije. Učenici sami određuju pravila koja će poštovati: <ul style="list-style-type: none">✓ Ne prekidaj drugoga dok govoris!✓ Govori onaj ko drži lopticu u rukama!✓ Čekaj dozvolu da govoris!✓ Ne ometaj druge!✓ Radimo u miru i tišini!✓ Pažljivo slušaj druge! Zavisno od broja učenika u odjeljenju, učenike podijeliti u nekoliko grupa (od tri do četiri člana po grupi).	3
4. Stimulus	Prezentacija	Kratki film. Naslov: All are Welcome. Link: https://www.youtube.com/watch?v=aZXnMS6r_h0	3-5
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Nakon pregledanog filma, učenicima ostaviti vremena da u tišini razmisle o onome što su vidjeli. Svaki tim ima zadatku da na papir napiše jednu riječ/ideju koja ih najviše asocira na film. Jedan član tima postavlja na pod ideju, a zatim je obrazlažu. Učenici kratko diskutuju i traže pojašnjenja određenih ideja. Velike ideje: <ul style="list-style-type: none">✓ drugarstvo,✓ podrška,✓ jednakost,✓ vjera,✓ zajednica.	2 2
6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Oslanjujući se na ideje koje su prethodno generisali, a nakon upute nastavnika/ice, učenici u timovima formulisu pitanje za diskusiju. Svaki tim zapisuje po jedno pitanje na papir A4 formata, zatim ga čita, a onda odlaže na pod da pitanja svi vide. Jedan član tima pojašnjava pitanje. Moguća pitanja: <ul style="list-style-type: none">✓ Da li ljudi napuštaju svoje domove ako im je dobro?✓ Da li ljudi koji su drugačiji treba podržati ili odbaciti?✓ Da li ljudi druge vjere treba izbjegavati?	5
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pohvaliti timove, njihov timski rad, način razmišljanja i sposobnost logičkog zaključivanja.	1

8. Izbor pitanja	Glasanje	Slijedi izbor filozofskog pitanja. Učenici glasaju za tri ponuđena pitanja tako što uzimaju bombonu koju ostavljaju na pitanje koje im se najviše dopada. Kada smo zbrojili glasove, najviše glasova je imalo pitanje: „Da li ljudi napuštaju svoje domove ako im je dobro?“	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Jedan član odabranog pitanja obrazlaže razloge i motive za postavljanje pitanja. Naglasili su da su postavili to pitanje zato što ih zanima zašto ljudi napuštaju svoje domove, državu i odlaze daleko?	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Autor pitanja započinje diskusiju dobacujući loptu učeniku koji se javio za riječ. Učenici poštuju pravila, i strpljivo čekaju loptu da bi iznijeli svoje mišljenje. U toku diskusije dotakli smo se velikog problema današnjice, a to je imigrantska kriza. Svjedoci smo da imigrante vrijedeđaju, gledaju ih kao neke neljude, odbacuju ih. Složili su se da su oni ljudi kao i mi, te da velika većina imigranata ne napušta svoje domove zato što im je tamo bilo dobro, nego, naprotiv, zato što su bili ugroženi. Zaključili smo da čitave porodice napuštaju svoje domove, i kreću na dalek put prepun teškoća, kako bi se spasili, zaštitili i pronašli bolji život. Zaključili su da im treba pomagati, da ih ne treba ponižavati i vrijedati jer su već puno propatili. Plan propitivanja: <ul style="list-style-type: none">✓ Ko su imigranti?✓ Da li trebamo odbaciti ljudi koji pokušavaju da izgrade bolji život za sebe i svoju porodicu u nekoj drugoj zemlji?✓ Da li oni imaju pravo na bolji život?✓ Kakav je život imigranata?✓ Kako je biti dijete imigrant?	18-20
11. Završne misli	Pouke	Trebamo pomagati drugima jer se dobro dobrim vraća.	3
12. Osrvt/planiranje		Facilitator/ica postavlja pitanja: <ul style="list-style-type: none">✓ Da li smo razvijali četiri vrste mišljenja? Navedi primjere!✓ Da li smo poštovali pravila?✓ Šta je moglo biti bolje?	5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

TEMA: EMPATIJA JU „Treća osnovna škola“ Iliča

TEMA 14: PREDRASUDE

Predrasude: Šta su predrasude? Da li svi ljudi imaju predrasude? Na koji način se borimo protiv predrasuda?

Ime i prezime autorice:	Kanita Granov
Naziv institucije:	JU "Sedma osnovna škola" Ilička
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
I. Koncept/tema	Predrasude	Upoznavanje s temom časa Odjeljenske zajednice, dajemo smjernice da svi trebamo pomno pratiti rad i biti maksimalno upućeni, donosimo rješenja i zaključke, te aktivno sudjelujemo u radu. Ukratko se dogovaramo o aktivnostima koje slijede.	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra – „Bacanje halke“	Igramo se opuštamo i pravimo ugodnu atmosferu. Učesnici poredani u tri kolone (broj učesnika zavisi od ukupnog broja podijeljenog na tri), na 3 m razdaljine ispred njih su tri čunja, svaki učesnik ima halku u ruci. Zadatak je što prije, a što više halki nabaciti na čunj svoje kolone. Pobjednička kolona je ona koja ima najviše nabačenih halki na čunju.	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Dogovor i usaglašavanje oko pravila rada na propitivanjima, te poštivanje istih. PRAVILA: Javljam se za riječ. Slušamo dok drugi govori. Koristimo filozofske fraze. Slobodno iznosimo svoje mišljenje.	3
4. Stimulus	Video prikaz	Slušanjem i gledanjem video prikaza uočavamo varku predrasuda, koja nam često unaprijed stvara pogrešnu sliku o nekom ili nečemu. Kratki video. Naslov: Predrasude. Link: https://youtu.be/ETw5QPxTtCk	4-5
5. Vrijeme za razmišljajanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Podjelom u manje grupe i detaljnim uputama oko izrade velikih ideja, zajedno osmišljavamo i definišemo ideje u timovima. Koliko je timova toliko je i ideja. Svaka ideja se zapisuje pojedinačno na list papira. Izlažemo svoje ideje i grupišemo ih tako da se slične stavljaju jedna uz drugu, i tako sužavamo broj ideja. PRIMJERI IDEJA: Pogreška Varka Pokajanje Upoznavanje Preispitivanje Provjeravanje	2 2

6. Formulisanje pitanja	Generiranje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Grupama se daju detaljne upute za formiranje pitanja, aktivnim sudjelovanjem dolaze do odličnih i originalnih pitanja. <ul style="list-style-type: none">• Da li svi ljudi imaju predrasude?• Na koji način se borimo protiv predrasuda?• Koliko nas predrasude mogu navesti na pogrešno mišljenje?• Trebamo li ispitati tačnost neke predrasude? Izlaganje pitanja i obrazlaganje svakog pojedinačno, analiziranje pitanja.	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pohvaljujemo formulisanja pitanja i analiziramo ih, ako je potrebno i korigujemo.	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	Na različite načine vršimo glasanje i biramo samo jedno pitanje kojim će se vršiti propitivanje. Glasanje može biti da stavimo x na papir s pitanjem na kojem želimo dublje raditi. Papir s najvećim brojem oznaka je odabранo pitanje.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasano pitanja započinju	Ističemo izglasano pitanje, te od grupe čije je pitanje krećemo u dalji rad. Grupa će nam iznijeti šta je njihova zamisao? Zašto su se opredijelili za takvo pitanje? Kako su došli na ideju za to pitanje?	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Vodi se debata. Učenici su itekako shvatili svoj zadatak, tako da iznose svoje ideje, viđenja i zamisli, možemo da se vodimo i primjerom iz stimulusa. Facilitator/ica priprema pitanja ako se ukaže potreba za poticaj učesnika, mada, najčešće ta pitanja dolaze spontano tokom propitivanja i smjera u kojem isto krene. <ul style="list-style-type: none">- Zašto imamo već unaprijed mišljenje o tome?- Koliko možemo pogriješiti ako imamo već stvorenu predrasudu o tome?- Zašto se toliko koristimo stereotipima?- Može li nas predrasuda spriječiti da promijenimo mišljenje o njemu ili o tome?- Odakle u nama već formirane predrasude?- Zašto imamo potrebu da unaprijed slušamo o tome (njemu) prije nego to (njega) sami upoznamo?	18-20
11. Završne misli	Pouke	Učesnici iznose svoje zaključke i pouke, ali i promjene u razmišljanjima ako su im se desile.	3
12. Osvrt/planiranje	Opisna ili brojčana ocjena časa	Obavezno radimo evaluacijski dio časa, u kojem učesnici iznose svoje utiske kako o prisustvu na propitivanju tako i na doživljenom tokom propitivanja.	5-7
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

TEMA: PREDRASUDE JU "Sedma osnovna škola" Iliča

TEMA 15: LJUDSKA PRAVA

Šta su ljudska prava? Koja su tvoja prava? Da li maloljetna djeca trebaju zaradivati novac? Kada je to opravdano? Da li sva djeca trebaju ići u školu? Prema kome trebamo biti odgovorni? Na osnovu čega naša prava mogu biti ugrožena? Da li djevojčice i dječaci svuda uživaju ista prava?

Ime i prezime autorice:	Ermina Bujak
Naziv institucije:	JU "Peta osnovna škola" Iličić
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Ljudska prava	Učenici sjede u krugu, okrenuti licem jedni prema drugima. Šta su ljudska prava? Koja su tvoja prava? Znate li šta je Konvencija o pravima djeteta?	2
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra „Bomba“	Djeca sjede u krugu, licima prema unutra. Voditelj igre je izvan kruga, igračima okrenut leđima. Jednom učeniku dajem loptu ili balon/„bombu“. Igra kreće u smjeru koji odredite sami. „Bomba“ se ne smije bacati nego dodavati objema rukama, iz ruke u ruku, susjednom igraču, bez preskakanja. U nekom trenutku, voditelj igre moževiknuti: „Suprotno!“ Tada učenici mijenjaju smjer dodavanja. Kad voditelj igre uzvikne: „Bomba!“, učenik u čijim se rukama zatekla „bomba“ ispada iz igre. Kad u krugu ostanu samo dva igrača, okreću se jedan od drugoga i naslonjeni međusobno leđima dodaju „bombu“. Pobjednik je onaj koji „preživi“.	5

3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila / smjernica	<p>Prisjećamo se naših pravila, koja smo zajedno napisali i postavljali ih na tablu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Slušaj druga/aricu pored sebe pa će i on slušati tebe. ✓ Želim nešto reći, dajem dogovoren znak. ✓ Zašto bi govorili glasno i tiho se čuje jasno. ✓ Poštuj drugove i drugarice. Pratimo uputstva i surađujemo. 	2
4. Stimulus	Prezentacija	Koristimo animirani film o pravima djece. Prava djece sa Ruby i Jackom. Link: https://www.youtube.com/watch?v=h7V1vjiZZAM	4
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	<p>Učenici kratko razmišljaju o animiranom filmu koji su pogledali, a zatim podijeljeni u grupe od tri ili četiri člana, predlažu velike ideje. Ideje zapisuju na papir.</p> <p>Iste ideje slažemo jednu preko druge, slične pojmove grupišemo.</p> <p>Ideje koje bi učenici mogli napisati:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ pravo, ✓ život, ✓ igra, ✓ zdravlje, ✓ zadirkivanje, ✓ poštivanje. 	4 2
6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	<p>Grupe su dobile detaljne upute za formiranje pitanja. Na osnovu ideja treba napisati pitanje o kojem bi oni voljeli da razgovaramo.</p> <p>Svaka grupa na papir zapisuje svoje pitanje. Kada svi završe, pitanja postavljamo tako da ih svi vidimo, pročitamo ih, analiziramo ih, vršimo korekcije.</p> <p>Neka od pitanja koja možemo dobiti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Da li djevojčice i dječaci svuda uživaju ista prava? ✓ Kako dječija prava mogu biti ugrožena? ✓ Da li sva djeca trebaju ići u školu? ✓ Da li sva djeca imaju pravo na liječenje? 	7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Pohvaliti sve timove za njihov rad i trud, kao i za dobro postavljena pitanja.	1
8. Izbor pitanja	Glasanje	<p>Glasamo po sistemu jedna bombona je jedan glas.</p> <p>Na svaki list s pitanjem stavi se čaša u koju treba staviti bombonu (na pitanje koje im se dopada).</p> <p>Izabranu pitanje zapisujem na školsku tablu.</p>	3
Pauza po potrebi		Ukupno	30
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	<p>Autori odabranog pitanja započinju dijalog tako što će pojasniti zbog čega smatraju da je ovo pitanje najbolje za raspravu, šta ih je motivisalo da postave to pitanje.</p> <p>Radimo konceptualnu liniju.</p>	3

10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Autor pitanja započinje diskusiju dobacujući loptu učeniku koji se javio za riječ.</p> <p>Loptu koristimo u svojstvu mikrofona. Onaj koji govori drži lopticu u ruci.</p> <p>Pridržavamo se pravila podizanja ruke, kao i korištenja filozofskih fraza, najčešće: ja mislim... i (ne)slažem se....</p> <p>Plan propitivanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Da li maloljetna djeca trebaju zaradivati novac? Kada je to opravdano? ✓ Da li djeca s nekim teškoćama imaju ista prava kao i ostala djeca? ✓ Šta mislite zašto su nekoj djeci ugrožena osnovna prava na život: na hranu, na vodu, pravo na mir, na obrazovanje? ✓ Kako možemo postati borci za svoja prava? ✓ Zašto je važno da poštujemo tuđa prava? 	20
11. Završne misli	Pouke	Iznosimo završne misli. Dolazimo do mogućih zaključaka: Dječja prava su prava kojima se štite sve osobe mlađe od 18 godina. Označavaju ono što svako dijete treba imati ili smije učiniti. Svako dijete ima pravo na obrazovanje, zdravstvenu njegu, hranu, igru, zaštitu i još mnogo toga. Dječija prava svakom djetetu trebaju osigurati mogućnost da dosegne najviše što može. Sva su prava povezana i jednakovražna. Osim što nam prava pripadaju jer smo se s njima rodili, jednakovo je važno da poštujemo i tuđa prava.	4
2. Osvoj/planiranje		<p>Učesnici daju vlastitu refleksiju o propitivanju. Iznose svoje mišljenje, ideje i zamisli za sljedeće propitivanje.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Šta je bilo dobro na današnjoj sesiji? ✓ Kako bismo mogli unaprijediti sljedeće propitivanje? ✓ Šta vam se posebno dopalo? 	3
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

TEMA 16: PRAVA ŽIVOTINJA

Da li je etički prihvatljivo držati ribice za kućne ljubimce ili životinje u zoološkim vrtovima? Da li je etično jesti životinje? Kako iskazujemo poštovanje prema ljudima, a kako prema životinjama? Da li svaki život vrijedi jednak?

Ime i prezime autorice:	Nada Šteta
Naziv institucije:	JU OŠ „Isak Samokovlija“
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset
Uzrast (dob) polaznika:	devet-deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
I. Koncept/tema	Šta treba da činim? (vrijednosti, vrline, pravila) Prava životinja	Prava životinja: Da li je etički prihvatljivo držati ribice za kućne ljubimce ili životinje u zoološkim vrtovima? Da li je etično jesti životinje? Kako iskazujemo poštovanje prema ljudima, a kako prema životinjama? Da li svaki život vrijedi jednak?	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra: DA/NE ili LIJEPА RIJEČ SVA VRATA OTVARA	Pozdrav i dobrodošlica učenicima. Izgovaram tvrdnju, a učenici položajem tijela potvrđuju ili negiraju ono što su čuli. Ako smatraju da je tvrdnja tačna, stanu na prste s rukama iznad glave, ako se ne slažu s tvrdnjom, čučnu. -Životinje u ZOO vrtovima su sretne. -Mačke su bolji kućni ljubimci od pasa. -Moj kućni ljubimac je zauvijek moja odgovornost i moja briga. -Basna je vrsta epske priče u kojoj su glavni likovi životinje. Ona je specifična po tome što u njoj životinje imaju ljudske osobine. -Čovjek kao najrazvijenije biće na Zemlji treba odlučivati o sudbini biljnog i životinjskog svijeta... ILI Učenici podijeljeni u dvije skupine – jedna skupina stoji u krugu (tvrdjava), druga unutar kruga. Zadatak je učenika u krugu izaći kroz vrata (koja predstavlja svaki učenik), a može proći samo ako kaže lijepu rečenicu o nekoj/odabranoj životinji.	5

3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Učenici sjede u formi velikog kruga.</p> <p>Kraće podsjećanje na osnovna pravila.</p> <p>(Pravila se donose na početku rada, zapišu se na papir i stoje na vidnom mjestu.)</p> <p>Pravilo kruga – svi sjedimo, a ponekad i stojimo u krugu i tako imamo istu šansu da se izrazimo, svi vidimo i čujemo jedni druge.</p> <p>Pravilo slušanja – pažljivo slušamo jedni druge.</p> <p>Pravilo učestvovanja – nema posmatrača, svi podjednako učestvujemo.</p> <p>Pravilo „dalje“ – ako neko neće da se izradi o nekoj temi ili aktivnosti, ima pravo da se uzdrži tako da kaže „dalje“.</p> <p>Pravilo poštovanja dogovorenog vremena – veoma je važno da poštujemo dogovoreno vrijeme.</p> <p>(Uz navedena pravila učenici se pridržavaju već donesenih razrednih pravila.)</p>	3
4. Stimulus	Gledanje filma ili dijela filma po izboru nastavnika/ce	<p>Edukativni dokumentarni film. Naslov: Svi smo mi dio istog svijeta. Link:</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=fFU0AJ5z1rk</p> <p>(„Svi smo mi dio istog svijeta“ je edukativni film osmišljen kako bi zaokupio pažnju djece izvrsnim snimkama životinja i zanimljivim temama za raspravu. Svaki od pet dijelova filma može se koristiti i kao zasebna cjelina.)</p> <p>(BJK,HJK,SJK- Medijska kultura; Film prikazan u cijelosti.)</p>	5

TEMA: PRAVA ŽIVOTINJA JU OŠ „Isak Samokovlija“

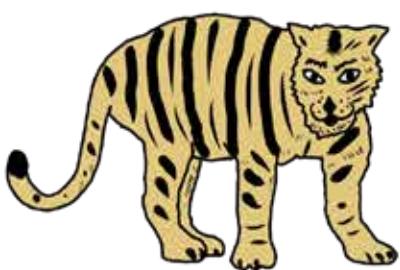
<p>5.Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)</p>	<p>Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja</p>	<p>Pisanje ideja za razgovor. (Rad u grupama.) Rješavajući zagonetke učenici formiraju pet grupe.)</p> <p>1. Ponosna na kitnjast rep jako voli jesen, jer tад sprema u svoj dom lješnjak, orah, kesten. (vjeverica) 2. Njena je haljina crvene boje na kojoj crne tačkice stoje, ponekad je sakriva trava dok na malom cvijetu spava. (bubamara) 3. Nježan i lijep kao cvijet, veseli je njegov let. Gdje je cvijeće tamo lijeće... ima krila, nije ptica, a bio je gusjenica. (leptir) 4. Voli kruške, voli med, kao djeca sladoled kažu brunda, samo brunda... pred zimu zaključa stan i spava zimski san. (medvjed) 5. Kuću nosim na leđima, puzim, puzim danima, spor sam i polako idem, ali uvijek svugdje stignem. (puž) Kratak razgovor o filmu. Možete li se sjetiti neke sličnosti između ljudi i životinja? Koje osjećaje imamo i mi i životinje? Smatrate li da bi se životinje trebale koristiti za zabavu, u cirkusima ili zoološkom vrtu? Šta biste vi učinili da neka osoba ili životinja trebaju vašu pomoć? Kako životinje pokazuju osjećaje? Nakon razgovora, svaka grupa zapisuje ideju koja proizilazi iz stimulusa. (Oluja ideja) Sve ideje postavljamo na tablu, grupišemo ih, o svakoj ideji kratko razgovaramo i „najvažniju ideju“, po mišljenju učenika, izdvajamo. Mogući pojmovi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ODGOVORNOST - POŠTOVANJE - OSJEĆAJNOST - SUOSJEĆAJNOST - PRAVEDNOST 	<p>10</p>
---	--	---	-----------

6. Formulisanje pitanja	Generiranje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Vođeni ponuđenim idejama, učenici/grupe formulišu i zapisuju pitanja koja smatraju najvažnijim za predstojeći dijalog. (Rad u grupi; Pripremljeni papiri A4 formata) Moguća pitanja: <ul style="list-style-type: none"> • Postoje li opravdani razlozi za postojanje zooloških vrtova? • Koja je uloga ljudi u borbi za prava životinja? • Da li ljudski život ima posebnu vrijednost? • Da li je ikada dozvoljeno iskorištavanje životinja? • Da li se mijenja odnos čovjeka prema životnjama kroz historiju? 	5
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Predstavnik svake grupe čita predloženo pitanje za diskusiju i pitanja postavljamo na tablu. (Pohvaljujem zapažanja učenika/grupe.)	5
8. Izbor pitanja	Glasanje	Glasamo za pitanje o kojem učenici žele razgovarati. Učenici su u krugu i okrenuti leđima jedni drugima, s rukama iza leđa i glasaju za njima najbolje pitanje tako što podižu palac ruke.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	37
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Jedan od učenika, po izboru grupe, objašnjava zašto misle da je važno razgovarati o pitanju koje su postavili. Obrazlaže razloge i motive za postavljanje pitanja. Formiranjem konceptualne linije učenici će iskazati svoje mišljenje o postavljenom pitanju.	3
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	Učenici sjede u krugu, a u sredini je čarobni mikrofon. Onaj ko želi diskutirati uzima mikrofon i govori. Učenici iskazuju svoje mišljenje o izabranom pitanju, trudeći se da nadopune izjave prethodnih govornika i postave pitanje tražeći rješenje.	18-20
11. Završne misli	Pouke	Zaključak: <ul style="list-style-type: none"> • Životinje imaju pravo na život. • Životinje imaju pravo na ne nanošenje boli. • Ljudi i životinje su jednaki u nekim obilježjima. • Ludi trebaju stvarati pravedniji svijet za životinje. • Životinje su živa bića koja osjećaju i prema kojima treba postupati s poštovanjem i odgovornošću. 	5
12. Osvrt/planiranje		O čemu smo danas razgovarali? Šta je bilo najinteresantnije na času? Šta ste saznali?	5
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			70

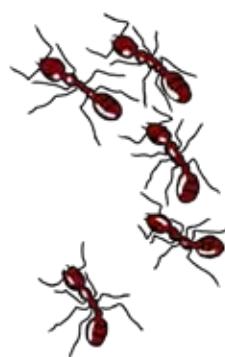

Jeste li znali?

Zanimljive činjenice o životinjama:

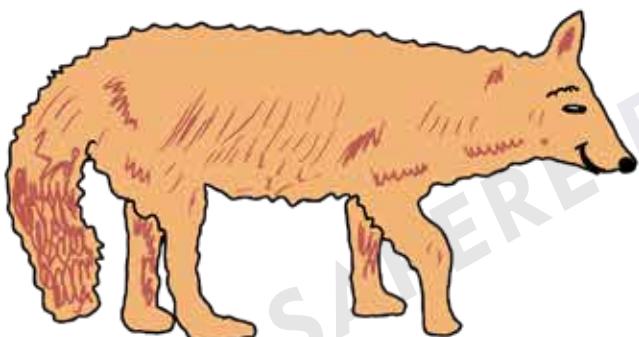
1. Sove mogu rotirati vrat za 270 stepeni.
2. Slon je jedini sisar koji ne može skočiti.
3. Najstariji pronađen fosil lososa star je 50 miliona godina.
4. Zmije nemaju uši i koriste jezik za kanalisanje zvučnih talasa.
5. Neke vrste odraslih medvjeda mogu trčati brzo kao konj.
6. Vjeverice često zaborave gdje su sakrile svoju zimnicu (sjemenke i oraštaste plodove). Zbog njihove zaboravnosti svake godine u šuma-ma širom svijeta nikne na hiljade novih stabala.
7. Šišmiši su jedini sisari koji mogu letjeti.
8. Koale isključivo jedu lišće eukaliptusa i ništa više.
9. Poput ljudi, majmuni koriste glas, izraze lica i pokrete tijela prilikom komunikacije.
10. Kraljevska kobra je jedina zmija koja jede druge zmije, uključujući i otrovnice. Naučnici tvrde da one imaju izvrsno pamćenje, te da do kraja života mogu zapamtiti osobu koja ih je ulovila.

Citati poznatih ličnosti:

“Vegetarijanski način života mogao bi krajnje pozitivno utjecati na sudbinu čovječanstva, čisto fizičkim djelovanjem na temperament ljudi. Ništa neće toliko pomoći ljudskom zdravlju niti povećati izglede za opstanak života na Zemlji kao prijelaz na vegetarijansku prehranu. Naš zadatak mora biti da se oslobođimo... širenjem kruga samilosti na sva živa bića i svu prirodu i njenu ljepotu.” Albert Einstein

“Mislim da duhovni napredak na jednoj određenoj tački od nas zahtijeva da prestanemo ubijati živa subića za zadovoljenje tjelesnih zahtjeva. Veličina i moralni napredak naroda moći će se mjeriti po tome kako postupaju sa životinjama... Jedini način da živiš je da puštiš i druge da žive.” Mahatma Gandhi

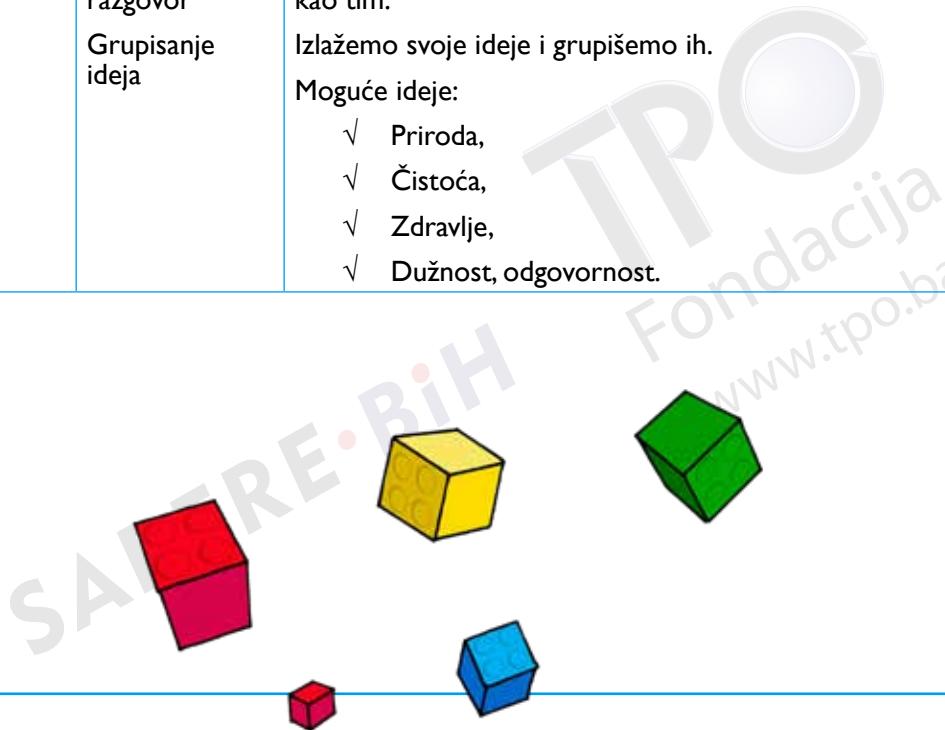

TEMA 17: ODGOVORNOST/OBAVEZE/DUŽNOST

Šta znači biti odgovoran prema prirodi? Da li priroda pripada čovjeku? Ako bi mogao/la promjeniti jednu stvar u svijetu, šta bi to bilo?

Ime i prezime facilitatorica:	Kanita Granov i Ermina Bujak
Naziv institucije:	JU "Sedma osnovna škola" Iličić
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Odjeljenska zajednica
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	deset godina

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema	Priroda – svijet i ja – Odgovornost, obaveze, dužnosti	Pozdravljamo prisutne. Upoznajemo se s temom koju ćemo realizirati. Propitivanje se odnosi na odgovornosti, obaveze i dužnosti pojedinca u prirodnom okruženju.	1
2. Priprema (razbijanje treme)	Igra	Pitalica s loptom: dodavanje lopte i postavljanje pitanja po želji.	6
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	Prisjećamo se naših pravila, ako je potrebno neka i mijenjamо i dogovaramo se o pridržavanju: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Slušamo jedni druge. ✓ Podizanjem ruke tražimo riječ. ✓ Koristimo filozofske fraze. ✓ Poštujemo tuđa mišljenja. ✓ Izbjegavamo grub govor. 	2
4. Stimulus	Prezentacija	Koristimo edukativni film, napravljen za djecu, kako bismo se bolje upoznali s važnošću odnosa prema prirodi. Ujedno koristimo i termin reciklaže koji je usko povezan s temom. Animirani film. Naslov: Kako pravilno reciklirati. Link: https://youtu.be/jmnkWwDyo08	3
5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	Učenici su podijeljeni u grupe. Dobili su detaljne upute oko izrade velikih ideja, te zajedno osmišljavaju i definišu ideju kao tim. Izlažemo svoje ideje i grupišemo ih. Moguće ideje: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Priroda, ✓ Čistoća, ✓ Zdravlje, ✓ Dužnost, odgovornost. 	4 2

6. Formulisanje pitanja	Generisanje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	Grupe su dobile detaljne upute za formiranje pitanja. Izlaganje pitanja i obrazlaganje svakog pojedinačno, te analiziranje i eventualna korekcija pitanja. <ul style="list-style-type: none"> ✓ Šta znači biti odgovoran prema prirodi? ✓ Da li priroda pripada čovjeku? ✓ Ako bi mogao/la promijeniti jednu stvar u prirodi, šta bi to bilo? ✓ Da li je uvijek bitno da je priroda čista? ✓ Na koji način su ljudi odgovorni prema prirodi? ✓ U kojoj mjeri izvršavamo dužnosti prema okolini? ✓ Da li priroda pripada čovjeku? 	7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	Facilitator/ica pohvaljuje postavljena pitanja. Ako postoji nejasnih i dvomislenih pojmova radi se na preciznom i jasnom pojašnjenu. Vrše se određene korekcije.	1
8. Izbor pitanja	Glasanje	Glasa se po sistemu da svaka osoba ima dvije čačkalice koje može staviti na željena pitanja. Pitanje s najvećim brojem čačkalica je izglasano pitanje.	3
Pauza po potrebi		Ukupno	29
9. Prve misli	Autori izglasanih pitanja započinju	Autori odabranog pitanja započinju dijalog tako što će pojasniti zbog čega smatraju da je ovo pitanje najbolje za raspravu. Radimo konceptualnu liniju.	4
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog propitivanje.	Facilitator/ica se vraća na originalno pitanje da vidi šta je dogovoren i šta ostaje za razmišljanje. Pridržavamo se pravila podizanja ruke, kartica, kao i korištenja filozofskih fraza, najčešće: ja mislim... i (ne) slažem se. Plan propitivanja: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Šta za nas predstavlja priroda? ✓ Da li priroda i okoliš imaju isto značenje? Pojasniti! ✓ Da li možemo napraviti razliku između prirode i okoliša? ✓ Koliko je čovjek odgovoran prema prirodi? ✓ Koliko smo osvješteni o tome? ✓ Da li smo svi dužni izvršavati obaveze prema prirodi? ✓ Koje su koristi od toga? ✓ Da li ste nekada svjesno zagadili okolinu? 	18
11. Završne misli	Pouke	Iznosimo završne misli. Dolazimo do mogućih zaključaka. Propituјemo vlastita uvjerenja i odnose prema prirodi: <ul style="list-style-type: none"> ✓ U kojoj mjeri izvršavamo svoje obaveze? ✓ Da li smo dovoljno odgovorni za sebe i čistoću oko sebe? Potaknuti učesnike koji su manje učestvovali u propitivanju da iznesu svoje završne misli o novim saznanjima tokom sesije.	3

12. Osvrt/ planiranje		<p>Učesnici daju vlastitu refleksiju o propitivanju. Ocjenjuju grupu i način funkcionisanja grupe, proces propitivanja kao i facilitatora/icu. Iznose svoje mišljenje, ideje i zamisli za sljedeće propitivanje.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Šta je bilo dobro na današnjoj sesiji? ✓ Kako bismo mogli unaprijediti sljedeće propitivanje? ✓ Šta vam se posebno dopalo? 	5
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

TEMA: PRAVEDNOST JU "Sedma osnovna škola" Ilidža

VJEŠTAČKA INTELIGENCIJA

TEMA 18: ROBOTI

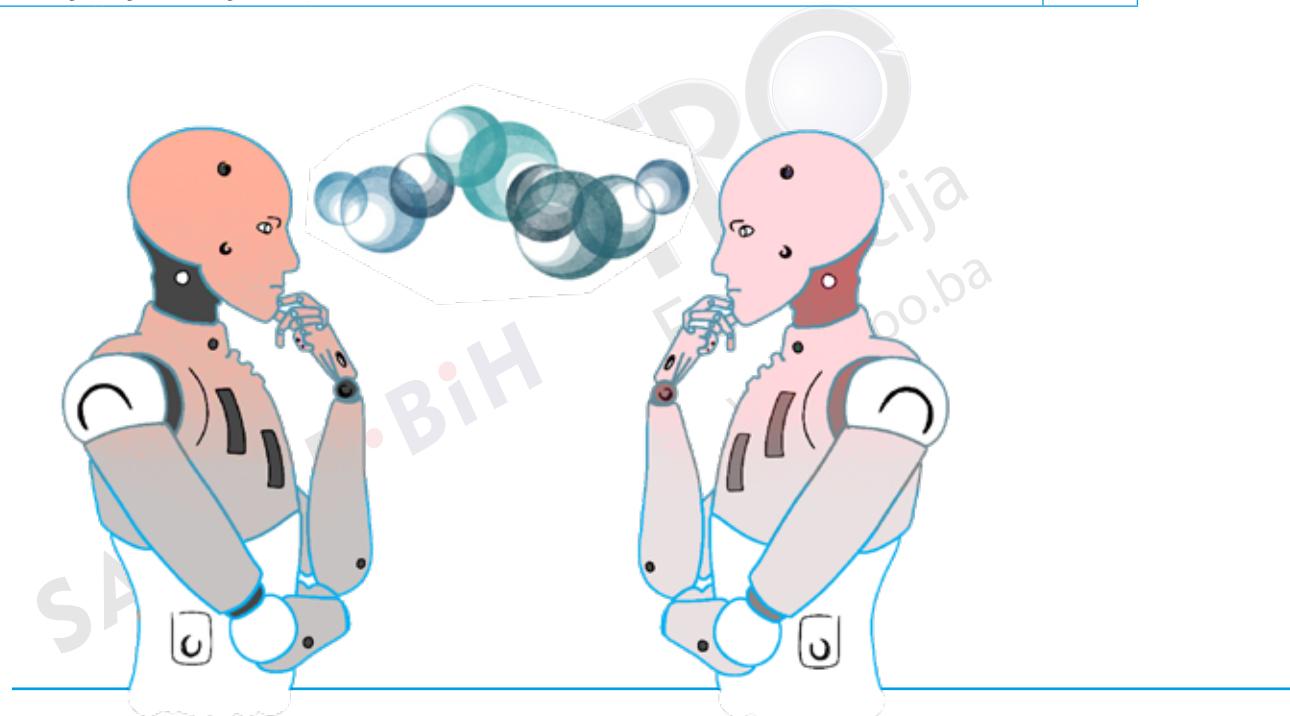
Ako bi mogao/la izumiti robota, kakav bi bio? Mogu li roboti misliti ili imati emocije? Da li roboti mogu biti opasni za ljude? Da li nam robot može biti prijatelj?

Ime i prezime facilitatora:	Dragana Koprivica
Predmet u okviru kojeg se vrši sesija:	Čas odjeljenske zajednice
Broj polaznika sesije:	dvadeset-dvadeset pet
Uzrast (dob) polaznika:	IV razred

Korak/stadij	Naslov	Detalji sesije koje zapisuje facilitator/ica	Min.
1. Koncept/tema		Roboti/vještačka inteligencija	1
2. Priprema (razbijanje treme)		<p>Igra: "Pokreti i brojevi"</p> <p>Facilitator/ica pojašnjava pravila igra. Svaki broj predstavlja jedan pokret. Cilj je da učenici pažljivo slušaju facilitatora/icu i pokušaju zapamtiti šta koji broj predstavlja kako bi mogli uraditi zadati pokret.</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Predstavlja korak naprijed. 2. Predstavlja korak nazad. 3. Predstavlja skok naprijed. 4. Predstavlja čučanj. 5. Predstavlja okret za 180°. 6. Predstavlja okret za 360°. 7. Predstavlja skok nazad (po potrebi možete uvrstiti još pokreta). <p>Facilitator/ica započinje s pojašnjavanjem tri pokreta, kasnije postepeno dodaje nove korake. Kada kaže jedan onda učenici naprave korak naprijed. Nakon što učenici usvoje ove korake, onda facilitator/ica kombinuje više brojeva odjednom koje učenici trebaju zapamtiti, npr. 3, 1, 6, 2, ...</p> <p>Ako učenici usvoje sve pokrete brzo, onda facilitator/ica može da kaže učenicima da stanu u krug i da kao grupa pokušaju ove pokrete uraditi i malo bržim tempom.</p>	5
3. Pravila rada	Saglasnost oko osnovnih pravila/smjernica	<p>Ponoviti pravila ponašanja koja su napisana na prvom času, ali i neka nova napisati ukoliko bude potrebno.</p> <p>Svako čita po jednu rečenicu pravila koja su sami napisali.</p>	3
4. Stimulus	Prezentacija	<p>Video materijal. Naslov: Changing Batteries - The Saddest Story 3D Animation. Link:</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=O_yVo3YOfqQ</p>	3-5

5. Vrijeme za razmišljanje (privatno, zatim javno)	Nalaženje tema/ideja za razgovor Grupisanje ideja	<p>Nakon gledanja videa, dati učenicima kratku psihološku pauzu da učenici srede svoje utiske o videu.</p> <p>Podijeliti učenike u parove (brojanjem 1, 2, 3, 4.. u zavisnosti od broja učenika, tako će jedinice biti jedan par, dvojke drugi par itd.) i zatim im dati još jednu minutu da zajedno razgovaraju o velikim idejama.</p> <p>Slijedi grupisanje ideja, moguće ideje su:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Prijateljstvo, 2. Porodica, 3. Inteligencija, 4. Ljubav, 5. Život, 6. Razumijevanje. <p>Ideje staviti na sredinu kruga i pozvati učenike da priđu bliže, da bi bolje vidjeli ideje. Ukoliko bude potrebno, pojasniti neke od navedenih ideja ako to učenici zatraže.</p>	I I 2
6. Formulisanje pitanja	Generiranje filozofskog pitanja Definisanje ključnih koncepta	<p>Učenici pišu filozofska pitanja na osnovu predloženih ideja (prethodno je objašnjeno šta su filozofska pitanja). Učenici ostaju u istim parovima u kojima su bili prilikom formulisanja velikih ideja. Filozofska pitanja pišu na papir A4 formata. Svaki par piše po jedno filozofsko pitanje. Nakon što svi napišu svoje filozofsko pitanje, pitanja se stavljuju na sredinu kruga. Facilitator/ica tada sklanja velike ideje.</p> <p>Ponovno, facilitator/ica poziva učenike da priđu bliže filozofskim pitanjima da bi mogli zajedno pročitati pitanja i ukoliko bude potrebno pojasnit čemo nejasne termine s ciljem izbjegavanja nejasnoća koje bi se mogle pojaviti tokom dijaloškog dijela.</p> <p>Prijedlog mogućih filozofskih pitanja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. U kojoj mjeri roboti i ljudi mogu biti prijatelji? 7. Da li roboti mogu imati emocije? 8. Može li robot u svemu zamijeniti čovjeka? 9. Da li roboti uvijek mogu sve uraditi bolje od čovjeka? 10. Da li se prema robotima trebamo ophoditi kao prema ljudskim bićima? 11. Hoće li roboti, možda, imati sva prava kao i ljudska bića? 	5-7
7. Proširivanje pitanja	Pohvala pitanja	<p>Na osnovu predloženih pitanja, slijedi razgovor, gdje svaki par učestvuje u objašnjenju svog pitanja. Ukoliko bude sličnih pitanja vrši se grupisanje da bi se vidjela poveznica između pitanja, čak se slična pitanja mogu integrisati u jedno zajedničko filozofsko pitanje, ako to autori pitanja dozvole. Ako ne dozvole, onda se za svako pitanje glasa zasebno.</p>	2
8. Izbor pitanja	Glasanje	<p>Nakon razgovora o filozofskim pitanjima, i pojašnjenja nejasnih termina učenici biraju jedno pitanje za dalju raspravu tako što stanu u krug, okrenuti leđima od svih pitanja, dakle, prema vanjskoj strani i na čitanje pitanja učenici pokazuju palac za glas. Imaju pravo da glasaju samo jedanput, mogu da glasaju i za svoje pitanje, ako žele. Pitanje s najviše glasova se stavlja na sredinu kruga, da ga svi učesnici mogu vidjeti, a facilitator/ica sklanja ostala pitanja.</p>	3

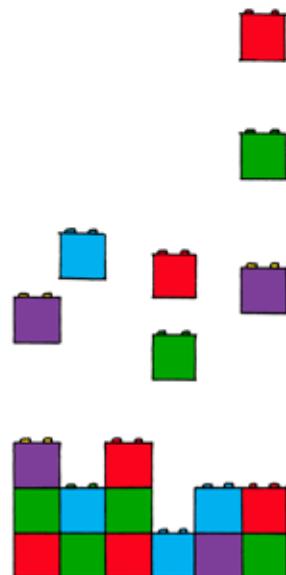
Pauza po potrebi		Ukupno	
9. Prve misli	Autori izglasanoog pitanja započinju	Autori izglasanoog pitanja počinju dijaloški dio tako što objašnjavaju kako su došli do tog pitanja i šta žele, tj. u kom pravcu da ide dijalog.	2
10. Izgradnja zajednice propitivanja	Govornik bira: javljanje, dijalog, propitivanje.	<p>Facilitator/ica priprema kartice sa sljedećim natpisima Slžem se sa... zato što... Ili Ne slažem se sa... zato što... Možete li pojasniti... s ciljem postizanja argumentovanog dijaloškog dijela. Učenici se javljaju za riječ podizanjem ruke, a samo učenik koji ima lopticu ima pravo da govori. Neophodno je napomenuti učenicima da svi imaju pravo da kažu svoje mišljenje i da gledaju jedni druge u oči tokom razgovora. Učenici imaju pravo na maksimalan broj javljanja do tri puta, minutaža izlaganja je do tri minute s ciljem omogućavanja svim učesnicima da učestvuju i zajedno izgrađuju zajednicu filozofskog propitivanja.</p> <p>Plan diskusije: (u zavisnosti od izabranog pitanja, facilitator/ica formulise potpitanja kojima će pomoći učesnicima da kritički razmišljaju)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Da li znate nekog naučnika koji je napravio robota? 2. Može li robot da uradi svaki posao koji mu čovjek namijeni? 3. Trebaju li nam roboti danas? 4. U kojoj mjeri smo postali zavisni o vještačkoj inteligenciji? 5. Da li su zaista roboti pametniji od ljudi? 6. Da li čovjek uvijek može da voli robota? 7. Da li robot može da ima osjećaje? 8. Da li robot poznaje moralne vrijednosti? 	18-20
11. Završne misli	Pouke	Nakon dijaloškog dijela, učenici se vraćaju u prvobitne parove i imaju zadatku da u parovima razgovaraju o porukama, završnim mislima na izabrano pitanje. Nakon toga, facilitator/ica zamoli nekoliko parova da svoje završne misli podiže s cijelom grupom.	5
12. Osvrt/planiранje		Facilitator/ica svakom učeniku daje jedan samoljepljivi papirić na kojem će napisati završne misli. Nakon toga, učenici zalijepiće svoje papiriće na tablu i facilitator/ica zamoli učenike koji su bili pasivni tokom filozofskog propitivanja da pročitaju šta je zapisano na papirićima.	5
UKUPNO TRAJANJE SESIJE:			60

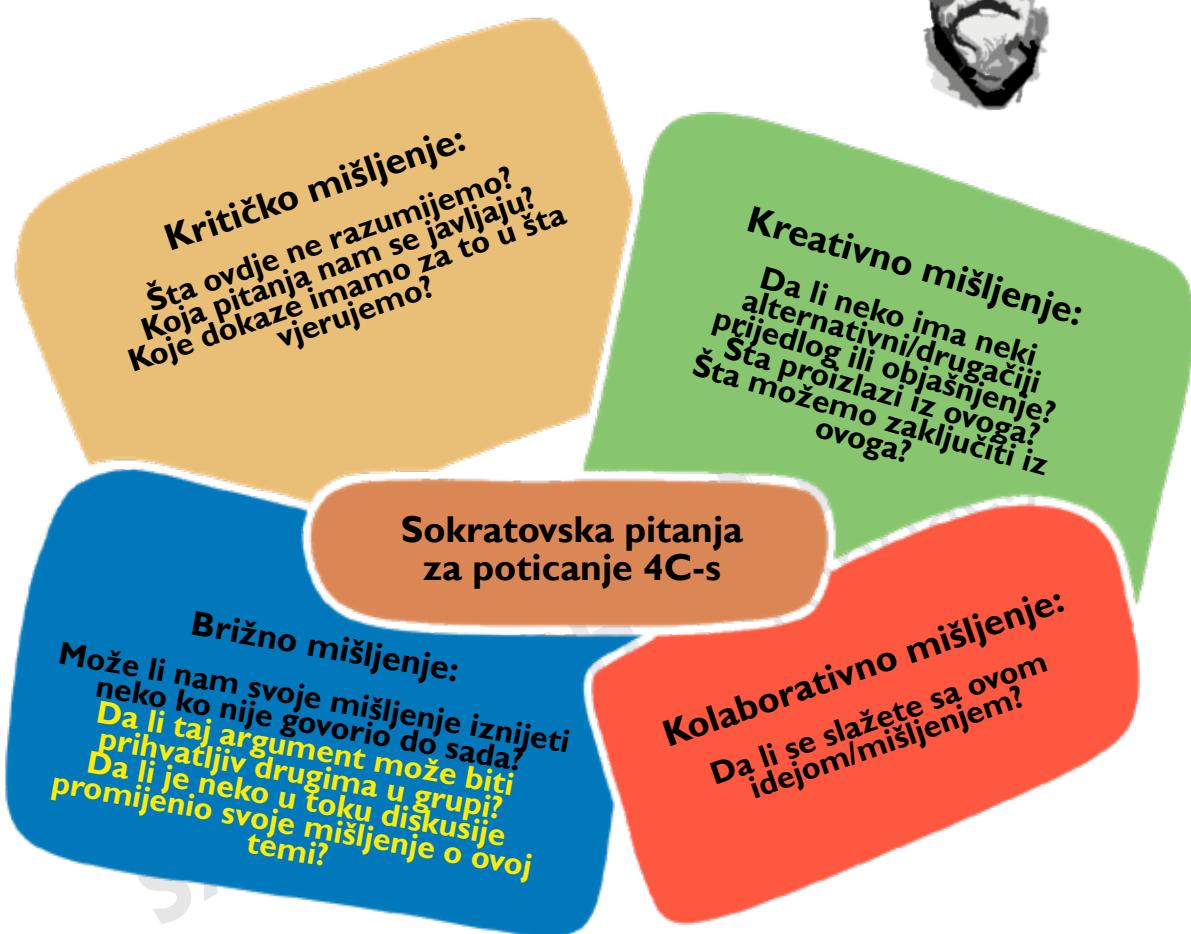
Početne fraze za razvoj 4C-s

(Critical, Creative, Caring, Collaborative thinking)

- **Ja mislim ... zato što ...**
- **Želim navesti primjer/protuprimjer**
- **Želio/željela bih postaviti pitanje**
- **Voljela/o bih da mi se ovo razjasni**
- **Primjetila/o sam skrivenu pretpostavku**
- **Želim se osvrnuti na mišljenje...**
- **Slažem se sa ... zato što ...**
- **Ne slažem se sa ... zato što ...**
- **Želim uvesti novu perspektivu**
- **Želim postaviti analogiju**

Sokratovska pitanja za poticanje dijaloga

SAMOEVALUACIJSKI LISTIĆ ZA FACILITATORA/ICU (CHECK LISTA)

Da li sam.....

Organizacija i koordinacija

- odabrao/la povoljno **vrijeme dana/sedmice** za ovu sesiju?
- odabrao/la dobru **vježbu** za početak sesije?
- **povezao/la vježbe** sa prošle sesije?
- odabrao/la dobar **stimulus** ili pomogao/la učesnicima da ga sami odaberu?
- pripremio/la listu prijedloga za **velike ideje** koje bi mogle proizaći iz stimulusa?
- omogućio/la učesnicima **vrijeme za razmišljanje**?
- organizovao/la vrijeme za **izradu pitanja** omogućivši **razgovor** u paru ili grupi i dajući jasne smjernice o tome kako i kada predstaviti pitanja?
- omogućio/la da sva pitanja budu saslušana s **poštovanjem i razumijevanjem**?
- organizovao/la dobar **odabir pitanja** tako da su svi bili zadovoljni načinom na koji smo to radili?

Facilitacija

- pomogao/la zajednici da se dobro **fokusiraju** na odabrana pitanja?
- podsticao/la iznošenje **različitih i kreativnih ideja**?
- podsticao/la zajednicu da **bude kolaborativna** međusobno i prema idejama?
- trudio/la da svi učesnici budu **uključeni i zainteresovani** za propitivanje?
- pitao/la šta dodatno mogu učiniti da podstaknem učesnike da se **pažljivije slušaju**?
- osigurao/la da svaki učesnik zajednice s empatijom **izrazi** svoje ideje, brinući da ne povrijedi **emocije** drugih učesnika?
- pitao/la sam se šta dodatno mogu učiniti da podstaknem učesnike da se više **kritički** ophode prema idejama sagovornika, tražeći **argumente, dokaze ili razloge**?
- dostigao/la sam **napredak** tokom odgovaranja na pitanje ili je zajednica barem pokazala **poboljšano razumijevanje**?
- siguran/na da su pitanja, nastala tokom propitivanja, **pravilno adresirana** i da se o njima može poslije sesije razgovarati?
- podsticao/la upotrebu **korisnih riječi** tokom propitivanja poput slažem se, ne slažem se, zato što, ali, itd?
- pomogao/la zajednici da prepozna i analizira **ključne koncepte** tokom ili nakon propitivačke sesije, npr. slušanjem, bilježenjem, mapiranjem koncepta?
- omogućio/la vrijeme za **završne misli** i, po mogućnosti, osigurao/la **snimanje** završnih misli u audio ili video formatu?

Refleksija

- omogućio/la zajednici da **evaluira sesiju** (Šta je bilo dobro, šta je moglo biti bolje, itd.)?
- ohrabrio/la zajednicu da napravi **lične odluke** o tome kako unaprijediti razmišljanje, pričanje i djelovanje u sljedećoj sesiji?
- ohrabrio/la zajednicu da pokuša **povezati** ideje propitivanja s njihovim životima ili **učenjem**?
- provjerio/la da li ima drugih pitanja vezanih za **dodatnu refleksiju ili analizu**, u razredu ili izvan razreda?

Uređeno prema: Allsopp, A. et al. (2016). SAPERE Handbook to Accompany the Level 1 P4C Foundation Course (5th ed.).

www.sapere.org.uk

Bibliografija:

Allsopp, A. et al. (2016). *SAPERE Handbook to Accompany the Level 1 P4C Foundation Course* (5th ed.). Link: www.sapere.org.uk

Cerić, E., Šahinović, M. i Fetahagić, S. S. (2020). *P4C - Filozofija za djecu: Metode učenja i podučavanja za unapređenje kritičkog mišljenja*. PRIRUČNIK ZA NASTAVNO OSOBLJE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA Nivo 1, Sarajevo: TPO Fondacija.

Ćurko, B., Škerbić, M. M. (2019). *Filozofija – ma šta pak je to?* Zadar: Mala filozofija.

Droit, R. P. (1995). *Philosophy and Democracy in the World a Unesco Survey*.

Hubijar, Z. (2007). *Boja sreće, čitanka za 4. razred devetogodišnje osnovne škole*. Sarajevo: Bosanska riječ.

Lipman, M. (2003). *Thinking in Education*. Cambridge: Cambridge University Press.

WEB izvori:

<https://www.plato-philosophy.org/siteresources/elementary-level-p4c/>

<https://www.montclair.edu/iapc/research-in-philosophy-for-children/>

<https://www.sapere.org.uk/about-us/p4c-research.aspx>

<https://youtu.be/jmnkWwDyo08>

https://www.youtube.com/watch?v=O_yVo3YOfqQ

https://www.youtube.com/watch?v=aZXnMS6r_h0

<https://www.youtube.com/watch?v=q2KIYtrbZ8Y>

https://www.youtube.com/watch?v=6UYnHJjqo7_4

<https://www.youtube.com/watch?v=tWXlkX9axcWs>

<https://www.youtube.com/watch?v=ZXcTvbLwsRs>

<https://www.youtube.com/watch?v=yzLJWi7RSS0>

<https://www.youtube.com/watch?v=7PkQK9X3j84>

<https://www.youtube.com/watch?v=9hvNUbaR9FM>

Ezop (vukajlija.com)

Bilješke

U dobu i društvu u kojemu dominiraju zgotovljena znanja koja kroz represivni obrazovni aparat svoju dominaciju potvrđuju kroz učeničko reproduciranje naučenog, pojava *Priručnika za implementaciju filozofije za djecu kroz program odjeljenske zajednice* predstavlja pravi znak nade u rehabilitaciju zdrave upitnosti koja je fundamentalno obilježje ljudskosti. Namjesto da poučava filozofiju kao sistem ideja, ovaj Priručnik nas upućuje na filozofiranje kroz niz tema kao što je identitet, sreća, pravda, kojima se djeca uvode u svijet ne zgotovljenih odgovora nego otvorenih pitanja. Na taj način djeca se u presudnom formativnom razdoblju života uče da ništa ne prihvataju zdravo za gotovo, da su pitanja ključ, a odgovori samo kratke stanke, privremene konstrukcije između dva pitanja. Još važnije, djeca uče da je rodno mjesto istine i slobode zajednica pitalaca. Priručnik za implementaciju filozofije za djecu je svojevrsni priručnik za kritičko mišljenje i socijalizaciju znanja što smatram nezaobilaznim u promišljanju bilo kakve obrazovne reforme.

prof. dr. Asim Mujkić, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Priručnik za implementaciju filozofije za djecu (P4C metode) kroz program odjeljenske zajednice urednica Elmane Cerić jedan je od rijetkih, ne samo u Bosni i Hercegovini, već i u širem okružju koji tretira važne teme poput istine, pravde, hrabrosti, umjetne inteligencije, prava životinja i sl., pružajući priliku učiteljima četvrtih razreda da obogate odjeljenske zajednice kvalitetnim programom Filozofije za djecu. Ovo jest priručnik u pravom smislu riječi – priručnik koji će uputiti nastavnike kako provesti programe i radionice filozofije za(s) djecom kroz program odjeljenske zajednice. Iz samog Priručnika je jasno kako su autori sve što u njemu preporučuju i sami isprobali u direktnom radu sa djecom.

doc. dr. Bruno Ćurko, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Uvoditi filozofiranje, poticati otvaranje filozofskih pitanja među učenicima mlađeg uzrasta je pedagoški imperativ. Učenici vole časove odjeljenske zajednice jer nisu pod stegom ocjenjivanja koje ih nerijetko inhibira da iskažu svoj puni kreativni potencijal. Otvarajući mnoga filozofska pitanje učenici će otvoriti jedan novi svijet u kojem će mudrovati, rasuđivati i kritički misliti. Ne sumnjam da će to polučiti sjajne pedagoške učinke i otvoriti dječiji um za nove spoznaje, za drugačije mišljenje, za propitivanje informacija koje se nude i koje se nažalost nerijetko konzumiraju „zdravo za gotovo“. Priručnik ima jednu lijepu pedagošku nit, jer se kao autori radionica pojavljuju pedagoški pregaoci iz učionica koji baš i nemaju prilike objavljivati svoje radove, jer su gotovi svi pedagoški časopisi „pod stečajem“ ili su u cijelosti ugašeni. Etnopedagogija kaže da sjeme duboke misli sporo zri. U tom kontekstu ovaj Priručnik vidim kao snažan poticaj da to sjeme nikne u u dječijem životu u rano proljeće. Na vrijeme.

Esmir Salihović, pedagog, OŠ „Edhem Mulabdić“

